

Олекса ТИХИЙ

**СЛОВНИК
МОВНИХ
ПОКРУЧІВ**

Олекса ТИХИЙ

**СЛОВНИК МОВНИХ
ПОКРУЧІВ**

**Товариство ім. Олекси ТИХОГО
Донецьк – 2009**

УДК 811.161.2 (30)

Т 46

ТИХИЙ Олекса
СЛОВНИК МОВНИХ ПОКРУЧІВ

Словник видано за фінансової підтримки
Товариства ім. Олекси Тихого

Упорядник і редактор:
Василь Овсієнко

ТИХИЙ Олекса. СЛОВНИК МОВНИХ ПОКРУЧІВ
Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 130 с.

Цього «Словника невідповідних нормам української літературної мови слів (чужі слова, спотворені слова, кальки і т.п.)» Олекса Тихий укладав поміж першим і другим ув'язненням – між 1964 і 1977 роками. У машинописі, що зберігся завдяки професорові Василю Скрипці (вже покійному) та філологам Інні Філіпповій і Вікторіві Баришполеві, він доведений до літери М включно. Ймовірно, що був зібраний матеріал і до літери Я, але укладач не встиг його передрукувати на своїй друкарській машинці. Отже, блукав цей Словник пустелею яких 40 років. Але він не застарів і не втратив своєї актуальності. Адресований він «вчителям, школярам, а також тим, хто занедбав рідну мову або втратив контакт із нею»; «кожному, хто хоче говорити правильно й красиво».

- © Тихий Олекса
- © Овсієнко Василь
- © Шаповалов Євген
- © Автори статей
- © Огнева Людмила – оригінал-макет

Олекса Тихий (1927 – 1984)

Від видавців

Після виходу книжки *Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу* / Упоряд. Олекса Тихий; післяслово О. Зінкевича. – К.: Смолоскип, 2007. – 416 с. зріс інтерес громадськості й до цього «Словника покручів» – так Олекса Тихий у розмовах називав його. На Донеччині навіть з'явилися охочі доповнювати й продовжувати цю унікальну працю. Тому зважуємося видати її. Наші втручання у «Словник» мінімальні: складання і виділення умовних скорочень, виправлення явних помилок, заповнення пропусків (у квадратних дужках), введення літери г. У машинописі автора деякі споріднені слова подані гніздами. Щоб полегшити їх пошук, розмішуємо всі слова за абеткою (ось чому з'явилася слова на літеру С).

Від укладачів ¹

Укладачі прагнуть дати кожному, хто хоче говорити правильно й красиво, найбільш поширені нелітературні слова з подачею правильних відповідників. Матеріалом для словника є, в основному, живе мовлення, а також періодична преса, радіо, телебачення.

Існують певні категорії – культури нації, культури мови та загальної культури людини – і визначаються вони найбільшою мірою рівнем розвитку та широтою вживання літературної мови народу.

Вживання того чи іншого слова, користування літературною мовою, діалектом чи суржиком, вибирання мови (якщо мовець знає їх кілька) для спілкування з певними групами людей є особистою справою кожного мовця. Але народові зовсім не байдуже, як його діти говорять і говоритимуть.

¹ О. Тихий мислив словник як колективну працю, вона обривається на середині, як і життя автора.

Нікому не спаде на думку обурюватись бідністю або засміченістю мови селянина чи робітника похилого віку, який не здобув навіть початкової освіти. Але якщо нівечить чи зневажає рідну мову вчитель, агроном, лікар чи інженер, у кожного виникає цілком законне почуття обурення і зневаги до такого фахівця, про яких цілком слушно сказано: **дикун, аморальна людина.**

З певних причин багато людей занедбали рідну українську мову або втратили контакт з нею (в Донецькій області останніх 750 тисяч). Найбільше сприяло цьому процесові міщанське ставлення до мови, відсутність дошкільних закладів, шкіл та вузів, де б навчання та виховання проводилось українською мовою, нерозуміння значення та ролі мови в житті народу та людини.

Навчити правильної літературної мови, дати школярам та всім, хто може і хоче володіти словесною розкішшю рідної мови, покликані, в першу чергу, школа та наші письменники. В умовах двомовності (а точніше, тримовності, бо багато людей говорять суржилом, сумішшю української та російської мов) з явною домінантою російської (телебачення, радіо, преса, школи з російською мовою викладання) нелегко навіть освіченій людині уникнути чужих слів, покручів, калюк. А тим більше важко це для дітей з їхніми психологічними особливостями та бідністю лексики.

Запозичення слів з інших мов є закономірним процесом і має місце чи не в усіх мовах світу. Але до української мови протягом багатьох століть насильно вводили чужі її нормам слова, витісняючи споконвічні українські. Цим займалися офіційні й неофіційні представники панівних народів (поляки, німці, росіяни та ін.), а також свої зрадники, що пророкували рідній мові коротке життя й забивали „останнього цвяха” в труну української мови та самого українського народу. Та їм не судилося поховати.

Народ український та його мова живе і житиме вічно!

Принципи побудови словника

На першому місці ставиться невідповідне нормам української літературної мови слово: спотворене слово – *стулка, бомага*; калька – *дорослішати, воображало*, чужі слова – *башковитий, любопитство*; запозичені слова, що ввійшли в літературну мову – *ануляція, безбідно*.

На другому місці ставляться слова, що відповідають нормам української літературної мови.

На третьому місці – слова, на основі яких, за тритомним російсько-українським словником, підбирались слова-покручі.

Побудований за такою формою словник дасть можливість кожному легко перевірити себе, чи правильно він говорить, чи нема кращого, більш відповідного в даному контексті, слова.

Словник не є нормативним і не розрахований на науковців, редакторів, письменників. Він адресується вчителям, школярам, а також тим, хто занедбав рідну мову або втратив контакт з нею.

Укладачі не дають різних форм слова. З цілого гнізда беруть лиш одно-два найхарактерніших слова. Відчуваючи неповноту даних у пропонованому словнику, читач звернеться до академічних словників чи спеціальних праць з мовознавства.

Словник не є науковою працею, не відкриває чогось нового й майже повністю укладений за тритомним Російсько-Українським словником АН УРСР видавництва „Наукова думка”, Київ – 1970 р.

Українська абетка

Аа, Бб, Вв, Гг, Ґґ, Дд, Еє, Єє, Жж, Зз, Ии, Іі, Її,
Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф,
Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, ь, Юю, Яя

Умовні скорочення

анат. – анатомія

астр. – астрономія

бот. – ботаніка

буд. – будівництво

воєн. – воєнне

геол. – геологія

грам. – граматики

держ. – державний

зоол. – зоологія

і т.д. – і так далі

і т.п. – і тому подібне

карт. – картярське

мн. – множина

обл. – обласне

орн. – орнітологія

присл. – прислівник

розм. – розмовне

рос. – російський

спец. – спеціальне

спорт. – спортивне

техн. – технічне

укр. – український

хім. – хімія

церк. – церковне

Перша сторінка машинопису «Словника»

Покруч, чуже слово, калька, запозичене слово	! Слова, що відповідають нормам української літературної мови, діалектизми, запозичення	! Російське слово, за значенням якого підбиралися покручі, чужі слова, кальки, запозичення
а б с у р д	безглуздя, нісенітниця, дурниця а б с у р д.	абсурд
авоСЬКА	сіточка, сітка	авоська
а г о н і я	конання, а г о н і я	агонія
ад	пекло	ад
адрес	адреса	адрес
а і р, аІР	лепеха, татарське зілля, а і р	аир
аіСТ, аіСТ	лелека, черногуз, бусел, бузько	аист
а к у р а т н и й	охайний, <u>чеперний</u> , а к у р а т н и й	аккуратний
а л м а з	діамант, а л м а з, /інструмент/ алмаз	алмаз
а л т а р, а л т а р ь	вівтар, олтар	алтарь
а л и й	червоний, яскраво-червоний, ясно-червоний	алый
а л я п у в а т о	незграбно, недоладно, грубо, неоковирно.	аляповато.
а м б а р	комора, гамазея, шпихлір, сипанець, шопа, а м б а р	амбар
а н у л я ц і я	скасування, а н у л я ц і я	аннуляція
антиЛОНІІ	теревені, ляси, баяндраси, баляси /точити, правити і т.д./	антимонии
анЮТИНІ <u>вЛазКИ</u>	братки, <u>братчики</u>	анютины глазки
а п л о д и с м е н т и	оплески, а п л о д и с м е н т и	аплодисменты
а п л о д и р у в а т и	плескати в долоні, а п л о д и р у в а т и.	аплодировать
арЕСТ	арешт	арест

СЛОВНИК НЕВІДПОВІДНИХ НОРМАМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ СЛІВ

(чужі слова, спотворені слова, кальки і т.п.)²

Покруч, чуже слово, калька, запозичене слово	Слова, що відповідають нормам української літературної мови, діалектизми, запозичення	Російське слово, за значенням якого підбиралися покручі, чужі слова, кальки, запозичення
---	--	---

А

абсурд	беглуздя, нісенітниця, дурниця, абсурд	абсурд
авоська	сіточка, сітка	авоська
агонія	конання, агонія	агония
ад	пекло	ад
адрес	адреса	адрес
аїр, айр	лепеха, татарське зілля, айр	айр
аїст, айст	лелека, черногуз, бусел, бузько	аист
акуратний	охайний, чепурний, акуратний	аккуратный
алий	червоний, яскраво-червоний, ясно-червоний	алый
алмаз	діамант, алмаз, (інструмент) алмаз	алмаз
алтар, алтарь	вівтар, олтар	алтарь
альяпувато	незграбно, недоладно, грубо,	альяповато

² Так називав свій "Словник" Олекса Тихий

	неоковирно	
амбар	комора, гамазея, шпихлір, сипанець, шопа, амбар	амбар
антимонії	теревені, ляси, баляндраси, баляси (точити, правити і т.д.)	антимонии
ануляція	скасування, ануляція	аннуляция
анютині	братки, братчики	анютины
глазки		глазки
аплодирувати	плескати в долоні, аплодувати	аплодировать
аплодисменти	оплески, аплодисменти	аплодисменты
арест	арешт	арест
арестант	в'язень, арештант	арестант
армяк	сіряк, сірячина, свита, свитка	армяк
аромат	пахощі, аромат	аромат
ароматний	запашний, духмяний, запахущий, запашистий, ароматний, ароматичний	ароматный
артачитись	опиратися, пручатися, упиратися, комизитися, коцюбитися, норовитися, баскалитися	артачиться
атеїст	безбожник, атеїст	атеист
ахінея	нісенітниця, дурниця, казна- що, ахінея	ахиenea

Б

баба	жінка, молодиця, баба, (техн.) баба, (ручна) довбня	баба
бабочка	метелик	бабочка
багатообразно	різноманітно	многообразно
багряно род- ний	порфіроносний, порфірородний	багряно род- ный
багульник (бот.)	багно (бот.)	багульник
баддя	цебер, цебро, баддя	бадья

баз	загорода, обора, кошара, подвір'я, двір, баз	баз
баклушник	ледар, ледащо, ледащиця, байдич	баклушник
балагур	балясник, баляндрасник, базіка, базікало, жартівник, жартун	балагур
балбес	бельбас, бецман, телепень, бовдур	балбес
балуватися	пустувати, дуріти, балуватися	баловаться
баранка	бублик	баранка
барахло	мотлох, ганчір'я, барахло	барахло
барахтатись	борсатися, вовтузитись, войдуватися	барахтаться
барашковий	смушковий, смушевий	барашковый
барбос	мурло, барбос	барбос
барин	пан, панок, підпанок, полупанок	барин
бариня	пані, панія*	барыня
барिशня	панна, панночка, панянка	барышня
бархат	оксамит, бархат	бархат
бархатці	чорнобривці	бархатцы
барщина	панщина	барщина
басня	байка, вигадка	басня
баста	годі, край, досить, амба	баста
бастувати	страйкувати, бастувати	бастовать
батрак	наймит, батрак	батрак
батьюшка, батя	тато, татко, батько, (до співбесідника) голубе, батеньку, нене, ой лишенько, ой леле; (священик) панотець, батьюшка	батьюшка
бахвал	хвалько, хвастун	бахвал
бахрами,	торочки, тороки, бахрома	бахрома

бахрома		
башка	голова, макітра, довбешка, баняк	башка
башковитий	тямущий, кмітливий, з головою	башковитый
башня	башта (<i>воєн.</i>), вежа, стражниця	башня
баюкати	колисати, люляти	баюкать
бедро	стегно, кульша, клуб	бедро
безалаберно	безглуздо, безладно, безтолково	безалаберно
безбідно	заможню, у достатку, безбідно	безбедно
безвредно	нешкідливо, безневинно, невинно	безвредно
безвременно	дочасно, передчасно	безвременно
безграмотний	неписьменний, неграмотний, безграмотний	безграмотный
безграничний	безмежний, необмежений, безкрай, безкрайній, безбережний, безберегий, широкополий	безграничный , безбрежный
безділля	неробство, ледарство, гультяйство	безделье
бездна	безодня, провалля, прірва, безоднява, хлань, відхлань, безліч, сила-силенна, сила	бездна
бездушний	нечулий, безсердечний, безжалісний, безжальний, немилосердний, немилосердий, лютий, бездушний	бездушный
беззаботний	безтурботний, безклопітний, безжурний, нежурливий, безсумний	беззаботный
беззахисний	беззахисний, безборонний, безоборонний, безпорадний,	беззащитный

	безрадний	
безцвітно	безбарвно	бесцветно
безмозглий	безмозкий, безмізкий, безглуздий, безтямний, нетямущий	безмозглый
безнравствен- ний	аморальний, неморальний, розпутний, розпусний, безпутний	безнравствен- ный
безобидний	необразливий, некривдний, невразливий, невинний, безневинний	безобидный
безобразний	бридкий, потворний, неподобний, обурливий, огидний, огидливий, паскудний, поганій, жахливий, поганючий, шпетний	безобразный
безобразник	бешкетник, шибеник	безобразник
безоговороч- о	беззастережно, без застережень, безсуперечно	безоговорочн о
безопасний	безпечний	безопасный
безопасно	безпечно	безопасно
безопасность	безпека, безпечність	безопасность
безоружний	беззбройний, неозброєний	безоружный
безоснователь- ний	безпідставний, необґрунтований	безоснователь- ный
безподобно	незрівнянно, чудово	бесподобно
безпокоїти	турбувати, непокоїти, тривожити, клопотати	беспокоить
безполезно	некорисно, непотрібно, марно, марне, даремно, даремне, дарма, надаремно, надармо, шкода заходу, марна річ	бесполезно
безпомічно	безпорадно, безпомічно, безрадно, непорадно,	беспомощно

	безвладно	
безпорочний	безвадний, бездоганний, чесний	беспорочный
безпорядок	безладдя, безлад, нелад, розгартіяш, колот, гармидер	беспорядок
безпощадно	нещадно, безпощадно, немилосердно, немилосердо	безпощадно
безпремінно	неодмінно, обов'язково, конче, доконче, доконечно, доконечне, безпремінно	безпременно
безпереривно, безпереривно	безперервно, безупинно, невпинно, ненастанно, безугавно, без угаву	бесперерывно
безпризорник	безпритульний	безпризорник
безпристрас- ний	безсторонній, неупереджений	беспристраст- ный
безразлічний	байдужий, байдужний, байдужливий, збайдужілий, збайдужнілий, індеферентний	безразличный
безропотно	не ремствуючи, покірливо, покірно, безмовно	безропотно
безсознатель- но	несвідомо, позасвідомо, без тямки, не в тямку, без тямку	бессознатель- но
безстидниці	безсоромна, соромітниця, безстидниця	бесстыдница
безумний	божевільний, шалений, безумний, страшений, надзвичайний, навіжений, причинний	безумный
безумовний	безумовний	безусловный
безуспішно	невдало, даремно, даремне, надаремно, надаремне, марно, марне, надармо	безуспешно
безустанно	невпинно, безупинно, без упину, ненастанно, безперестанно, безперестанку,	безустанно

	невгамовно, непогамовно, непогамовано, невтомно, безустанно	
безхитрісний	нехитрий, нелукавий, щирий, немудрий, простий	бесхитрост- ний
безцінний	неоцінений, малоцінний, безцінний	бесценный
безшабашно	відчайдушно, одчайдушно	бесшабашно
безщотно	незліченно, незчисленно	бессчетно
белена	блекота	белена
беліберда	нісенітниця, нісенітниці, дурниця	белиберда
бережно	дбайливо, обачно, бережно	бережно
беременность	вагітність	беременность
бешено	скажено, шалено, люто, розлючено, осатаніло, знавісніло	бешено
биль	минуле, колищнє, старовинне, бувальщина	быль
бистрий	швидкий, скорий, прудкий, моторний	быстрый
бити баклуші	байдикувати, байдувати, бити байдики (байди, баглаї), м'яти ханьки	бить баклуши
битон	бідон	бидон
бідняга	бідолаха, бідолашний, бідака, неборак, сіромаха, безталанний, сердега	бедняга
бідовий	спритний, моторний, меткий, жвавий	бедовый
бідокур	бешкетник, пустун, шибеник, збиточник	бедокур
бідствувати	бідувати, поневірятися, бідкатися	бедствовать
білет	квиток, картка, (держ.	билет

	скарбниці) білет, (вовчий) білет	
білльо	білизна	белье
благовидний	гожий, пригожий, миловидний, пристойний	благовидный
благовоспита ний	вихований, гречний	благовоспита нный
благоговіння	побожність, шанобливість, благоговіння	благоговение
благодарити	дякувати	благодарить
благодетель	благодійник, доброчинець, добродій, добродійник	благодетель
благородний	шляхетний, благородний	благородный
благосклонно	прихильно, доброзичливо, ласкаво	благосклонно
блесна	блешня, блешня	блесна
близнеці	близнюки, близнята	близнецы
близорукий	короткозорий	близорукий
блик, бік	поиск, відблиск, скалка	блик
блин (блини)	млинець (млинці)	блин (блины)
бобиль	бурлага, нетяга, бездомник	бобьль
бодрий	бадьорий	бодрый
боєспособ- ність	боєздатність, боєспроможність	боеспособ- ность
бойкий	жвавий, моторний, меткий, спритний	бойкий
бокал, бакал	келик, чара, бокал	бокал
болван	дурень, бовдур, лобур, телепень, йолоп, бевзень, (статуя) бовван	болван
боліти	хворати, хорувати, нездужати, недужати, слабувати	болеть
болотистий	багnistий, болотяний, болотистий	болотистый

болтать	(язиком) базікати, молоти, теревенити, цьвенькати, ляпати, верзти, варнякати, патякати, розпатякувати, плескати, пашекувати, (ногами) дригати, (рідину) бовтати	болтать
больница	лікарня, шпиталь	больница
больно	боляче, прикро, тяжко	больно
бормотання	бурмотіння, мимрення, буботіння, бурмотання	бормотанье
боров	кабан	боров
боров (буд.), боровок, буравок	лежень, лежак	боров
боязнь	страх, острах, пострах, опаска, побоювання	боязнь
брак	шлюб, одруження, подружжя, (зіпсована продукція, товар) брак, вибірки	брак
бревно	колода, деревина	бревно
бред	марення, маячення, верзіння, нісенітниця	бред
брезгать, брезгувати	гидувати, бридитися; гребувати	брезгать
брем'я	тягар, вага**, ноша	бремя
бриліант	діамант, бриліант	брилиант
бросати	кидати	бросать
брюзлий, брюзкий	брезклий, обресклий	брюзглий
брюки	штани, брюки	брюки
брюхастий, брюхатий	череватий, пузатий	брюхатый
бугор	пагорб, горб, бугор	бугор
будущий,	майбутній, прийдешній,	будущий

будучий	наступний	
букашка	комашка, кузька	букашка
булавка	шпилька	булавка
бумага,	папір, документ	бумага
бомага		
бунтовщик, бунтівщик	бунтар, бунтівник	бунтовщик
бурки	валянки, повстяники	бурки
бурлити	вирувати, бурувати, буяти, шумувати, клекотати, нуртувати, бурлити	бурлить
буси	намисто, дутки, буси	бусы
бутилка	пляшка, сулія, сулійка	бутылка
бутузити	лупити, лупцювати, дубасити, молотити, чухрати, духопелити	бутузить
буханка	паляниця, хлібина, буханець	буханка
буян	бешкетник, забіяка, буян	буян

В

важний	важливий, важний, поважний, значний, статечний, величний, пишний, пихатий, бундючний, гордий, добрячий	важный
вакансія	вільне місце, вакансія	вакансия
валандатись	гаятись, баритись, воловодитись, вовтузитись, валандатись, швендяти, байдикувати, тинятись, гайнувати (час)	валандаться
ванька- встанька	іванець-киванець, іван- покиван	ванька- встанька
варяжки	рукавиці, рукавички	варежки

васильок	(синій) волошка, (запашний) васильок, (рогатий синій) сокирка	василек
ваяння	ліплення, різьба, різблення, різьбярство	ваяние
вброд	бродом, убрід	вброд
вверх	вгору, угору, уверх, догори, нагору, наверх	вверх
вверху	вгорі, угорі, нагорі, наверху	вверху
ввиду	зважаючи на, з огляду на, у зв'язку з	ввиду
вволю	досхочу, уволу, донесхочу	вволю
вв'язуватись	устрявати, утручатися, уплутуватись, ув'язуватись	ввязываться
вгиб	угин	вгиб
вгорячах	зопалу, згарячу, згаряча	вгорячах
вдалі, вдалеке	удалині, у далечині, віддалік, віддалеки, віддаля	вдали, вдалеке
вдвоє	удвічі, удвоє, у два рази	вдвое
вдобавок	на (у) додаток, додатково, до того ж	вдобавок
вдохновення	натхнення, захват, піднесення	вдохновение
вдребезги	ущент, на (у) дрізки, на (у) друзки, на гамуз	вдребезги
вдруг	раптом, враз, нараз, коли, коли це, нагло, зненацька, притьмом, притьма	вдруг
вдумчиво	вдумливо	вдумчиво
вердикт	присуд, вирок, вердикт	вердикт
верениця	низка, плетениця, ряд, рядок, ключ	вереница
вереск	верес (<i>бот.</i>)	вереск
верзило	здоровань, здоровило	верзила
верстачок	верстатик	верстачок

верф	корабельня, верф	верфь
верхом	верхи, на охляп	верхом
веселка, весьолка	копистка, мішалка	веселка
весілля	веселощі, розваги, забава, весілля (<i>укр.</i>) – свадьба (<i>рос.</i>)	веселье
веєр	віяло, вахляр	веер
вежливий	ввічливий, гречний, чемний, звичайний	вежливый
вероятность, вірогідність	імовірність, правдоподібність, можливість	вероятность
взамін, взамен	натомість, замість того, затомість	взамен
взаправду	справді, насправжки, насправжки	взаправду
вздор	дурниця, нісенітниця, абищо, верзіння	вздор
взискання	стягнення, правлення, справлення, стягання, стягування, покарання, кара	взыскание
взрив	вибух, висадження, підривання, руйнування	взрыв
взросліти, дорослішати	підростати, ставати дорослим	взрослеть
взятка	хабар	взятка
виборочно	вибірково	выборочно
вibraковка	вibraкування, vibраковування	выбраковка
виговор	догана, вимова, говірка	выговор
вигода	користь, пожиток, вигода	выгода
вигружати	вивантажувати, розвантажувати	выгружать
видвиженець	висуванець	выдвиженец
видвижний	висувний	выдвижной
видвинутий	висунений, висунутий, виставлений	выдвинутый

видворить	виселити, (множина) повиселяти	выдворить
видержаний	витриманий, видержаний, стриманий, додержаний, складений	выдержанный
видержка	витримка, володіння собою, самовладання, витриманість, витривалість, видержка	выдержка
видох	видих	выдох
видумка	вигадка, видумка, вигад, витівка, примха, забаганка	выдумка
видьоргуван- ня	висмикування, виривання, втягання, вибирання	выдергивание
вижарки	вишкварки, шкварки	выжарки
вижатий	вичавлений, вижатий, видавлений, видушений, вигнічений, викручений, віджатий, витиснений, витиснутий, випхнутий	выжатый
вижигання	випалювання, випалення, випікання, випечення	выжигание
вижидання	чекання, вичикування, очікування, чатування, вижидання	выжидание
вижимало	жмикрут	выжимала
визваний	викликаний, прикликаний, спричинений, породжений, збуджений	вызванный
виздоровляю- чий	який (що) видужує (одужує), видужуючий, одужуючий	выздоровляю- щий
визов	виклик, викликання, прикликання	вызов
викараскати- ся	видратися, видертися, видряпатися, зідратися, здертися	выкарабкаться

викатчик	викатник	выкатчик
виключити	вимкнути, виключити, відключити (щось)	выключить
виковирюван ня	виколупування	выковырива- ние
викормлюван- ня	вигодовування, годування, годівля	выкармлива- ние
викорчовка	викорчовування, корчування, викорчування	выкорчовка
викройка	викрійка	выкройка
вилічений	вилікуваний, вигоєний	вылеченный
вилка	(столова) виделка, (штепсельна) вилка, (в шахтах) вилка	вилка
вимагатель	вимагач, здирник, здирця; дерій, шантажист	вимагатель
вимерший	вимерлий, який (що) вмер	вымерший
вимишлений	вигаданий, вимишлений	вымышлен- ный
вимоїна	вимивина, водомий, водорий	вымоина
виновник	винуватець, провинник, провинець, причинець	виновник
виносливий	витричалий, терплячий	выносливый
винуждать	змушувати, вимушувати, примушувати, присилувати, приневолювати	вынуждать
випивший	який (що) випив, підпилий, підпитий, напідпитку, підхмелений, під чаркою	выпивший
виписка	виписування, передплата, передплачування, цитата, виписка (напр., з книги)	выписка
випригнути	виплигнути, вистрибнути, вискочити	выпрыгнуть
випукло	опукло, виразно, чітко,	выпукло

	яскраво, випукло	
випутуватися	виплутуватися, розплутуватися; виборсуватися, вимотуватися	выпутываться
виругать	вилаяти, вибатькувати	выругать
висвободити	вивільнити, звільнити, визволити	высвободить
виск	верещання, скавуління, вищання, виск, скавучання, скавчання, скиглення, скімлення, скигління, кувікання,	визг
висказаний	висловлений, вимовлений, виговорений	высказанный
високомеріє	зарозуміість, бундючність, гордовитість, пихатість	высокомерие
високомірно	зарозуміло, бундючно, гордовито, згорда, пихато, пихливо	высокомерно
високопарно	пишномовно, високомовно	высокопарно
високо уважає-мий	вельмишановний, високошанований, високоповажний, високоповажаний	высокоуважае -мый
високуватий	зависокий	высоковатый
висосаний	висмоктаний, виссаний	высосанный
вистріл, вистрел	постріл	выстрел
витрезвитель	витверезник	вытрезвитель
виходка	витівка, вихватка, вибрик	выходка
вичислення	вилічення, обчислювання, обчислення, вирахування, вилічування	вычисление
вищитаний	вилічений, вирахований, обчислений, вичислений	высчитанный

віки	повіки, віка	веки
віковічно	одвічно, відвічно, предковічно, віковічно	вековечно
він'єтка	візерунок, він'єтка	виньетка
вісьма	вельми, дуже, надто	весьма
вітвистий	гіллястий, гільчастий, гількуватий, галузистий, широковітий, широкогіллястий, розложистий	ветвистый
вітерок	вітерець, вітрець, легіт	ветерок
вітіюватий	кучерявий, барвистий, квітчастий, закрутистий, пишномовний, красномовний, хитромовний	витиеватый
вітреник	вітрогон, вертихвіст, жевжик, шалапут, вертипорох, гонивітер, баламут, баламута	ветреник
вічно	завжди, завжди, довічно, довіку, віковічно, одвічно, відвічно, поки світа й сонця, вічно, повсякчас, повсякчасно, раз у раз	вечно
включать (в список)	заносити, занести, включати (до списку, в список), записувати	включать
включити (двигун, світло...)	увімкнути, включити	включать
вкратці	коротко, стисло, коротенько	вкратце
вкусно	смачно, смаковито	вкусно
влажний	вологий, зволожений, воложистий, вогкий, змокрілий, вільготний	влажный
вмиг	миттю, умить, враз	вмиг

вміняти в обов'язок вмісті	зобов'язувати (кого), ставити за обов'язок (кому) разом, укупі, сукупно, укупочці, укупці, поспіль, посполю, гуртом	вменять в обязанность вместе
вначалі	спочатку, на початку, спершу, сперш	вначале
внезапно	раптово, нагло, знагла, прикро, враз, несподівано, зненацька	внезапно
внушати	навіювати, навівати, викликати, вселяти, підказувати, прищеплювати	внушать
внятий	виразний, зрозумілий, ясний, розбірливий, розбірний, чутний	внятый
вовіки	довіку, повік, повіки, вік, поки віку (життя), ніколи	вовек, вовеки
воврем'я	вчасно, в пору, до речі	вовремя
вовсю	щосили, з усієї сили, з усіх сил, що є сили (сил), щодуху, що є духу	вовсю
вовчанка	вовчак, вовчий лишай	волчанка
водка	горілка, оковита, (хім.) царська водка	водка
водоворот	вир, водовертъ, чорторий, коловерть, нурт, нурта, водокрут	водоворот
водойом	водойма, водоймище	водоем
водопровод	водогін, водопровід	водопоровод
водорозділ	вододіл	водораздел
водоснабже- ніє	водопостачання	водоснабже- ние
водохранили- ще	водосховище, водоймище	водохранили ще

воєнврач	військлікар	воєнврач
возведення	зведення, виведення, підведення; піднімання, підіймання, спорудження, будування, збудування, побудування, ставлення, мурування, піднесення	возведение
возвеличення	звеличення, звеличання, звеличування	возвеличение
возврат	повернення, повертання, вороття, поворот	возврат
возглас	вигук, поклик, оклик, окрик, покрик	возглас
воздух	повітря, (<i>церк.</i>) воздух	воздух
воззваніє	відозва, звернення, волення, благання, звертання	воззвание
воззреніє	погляд, переконання	воззрение
возле	побіля, поблизу, коло, біля, побіля, край, окрай, під, попід, при, попри, обіч	возле
возмездіє	відплата, віддяка, кара, покара, помста, нагорода	возмездие
возміщати	відшкодовувати, оплачувати, покривати, повертати, вертати, надолужувати, компенсувати	возмещать
возможно	можливо, як можна, якомога, по можливості, по змозі	возможно
возмутитель	підбурювач, підбурник, бунтівник, баламут, баламута, порушник	возмутитель
возня	метушня, вовтуження, шамотня, тяганина, шпортання, клопіт, клопоти, морока	возня
возрадуватися	зрадіти	возрадоваться

возраст	вік, літа	возраст
возчик	возій, хурник, возильник	возчик
вой	виття, завивання, квилення, скиглення, голосіння	вой
войлок	повсть, повстина	войлок
войлочний	повстяний, повстяний, повстинний	войлочный
волшебник	чарівник, чародій, чародійник, чаклун, характерник	волшебник
вольничати	сваволити	вольничать
воняти	смердіти, тхнути, нести, воняти	вонять
вонь	сморід	вонь
воображало	чванько, зарозумілець, зарозуміла людина	воображала
воображеніє	уява, уявлення	воображение
воодушевлен- ня	натхнення, поривання, піднесення, порив, запалення, захват, залення, запалювання, запал	воодушенле- ние
воплощення	втілення, втілювання	воплощение
воплъ	зойк, крик, лемент	воплъ
вор	злодій, злочинець, крадій, лиходій	вор
воронений	воронований, (сталь воронована)	воронённый
воронка	лійка, вирва (яма)	воронка
ворот	комір, (техн.) коловорот, коловоріт, корба	ворот
воротило	верховод, верховода, ділок	воротила
ворчливий	буркотливий, воркотливий, вуркотливий	ворчливый
воспитаний	вихований, викоханий, вишлеканий, випещений, вигодуваний	воспитанный

вспоминання	спогад, спомин, згадка, споминка, споминок	вспоминаие
восприпятствувати	перешкодити, стати на перешкоді, не допустити, не дозволити, заборонити	воспрепятство- -вать
восстановити	поновити, поновити, відбудувати, підбурити, підняти, настроїти	восстановить
восхвалення	вихвалання, звеличення, звеличання, звеличування, величання, похвала, похвальба	восхваление
восхитительно	прекрасно, чудово, чарівно	восхититель- но
вот	от, ось	вот
впадина	западина	впадина
вперегонки	наввипередки, наперегони	вперегонки
впереді	спереду, поперед, попереду, попереду	впереди
вперекор	наперекір, всупереч	вперекор
вперехват	перехоплюючи рукою, напереріз, навперейми	вперехват
впитувати	убирати, усмоктувати, усотувати	впитывать
впівп'яну	напідпитку, під чаркою	вполпьяна
вплав	плавом, уплав	вплавь
вплотну	впритул, щільно, дуже близько, бузпосередньо, як слід, по-справжньому	вплотную
вполне	цілком, сповна, сповна, уповні	вполне
впопихах	поспішаючи, хапаючись, похапки, похащем, поспіхом; з поспіхом, за поспіхом, спохвату	впопыхах
впрочим	а втім, втім, але, проте, а проте зрештою	впрочем

впусту	даремно, даремне, надаремно, надаремне, надармо, марно, марне, попустому, на вітер	впустую
вражда	ворожнеча, ворогування, ворожість	вражда
врач	лікар, лікарка	врач
вращати	обертати, вертіти, крутити	вращать
вред	школа, шкідливість, вада	вред
вредний	шкідливий, вадливий	вредный
временами	часом, часам, іноді, інколи	временами
временно	тимчасово, доточно	временно
врем'янка	тимчасова споруда (хата, грубка, драбина, дорога тощо)	времянка
врозлад	у незгоді, недружно, різноголоса, безладно, не в лад	врозлад
врозплох	зненацька, несподівано	врасплох
врозрядку	вробивку, робивкою, розрядкою, робрядку	вразрядку
вросипну	вробтіч, робсип	врассыпную
врозумительн о	зробуміло, ясно, переконливо, повчально, напоумливо	вразумительн о
врозумляти	напоумляти, напучувати, напучати, на (добрий) розум наставляти, переконувати	вразумлять
врозь	нарізно, різно, урізнобіч, порізно, по одному, поодинці, у різні боки	врозь
всадник	вершник, верхівець	всадник
всемирний	всесвітній	всемирный
всемірно	всіляко, усякими (усіма) способами (засобами), всемірно, всебічно, всесторонньо	всемерно

всеоб'ємлю- щий	всеосяжний, всеохоплюючий, всеобіймаючий	всеобъемлю- щий
всесокрушаю- щий	нищівний, всепереможний, всерозтרוшуючий	все сокрушаю- щий
всеціло	цілком, цілковито	всечело
всечасно	повсякчас, повсякчасно, безнастанно, постійно	всечасно
всігда	завжди, завжди, завсіди, завсіди, повсякчас, повсякчасно, усякчас, завше	всегда
вскользь	побіжно, мимохідь, між іншим	вскользь
вскорі	незабаром, невдовзі, скоро, швидко, незабавки, незабавом, небавом, неподовзі	вскоре
всліпу	наосліп, осліп, сліпма, всліпу, сліпцем	вслепую
вслух	уголос, голосно	вслух
всмятку	некруто, рідко	всмятку
всплошну	суцільно, поспіль, щільно, підряд, уряд, геть увесь, геть чисто весь	всплошную
встрьопка	прочухан, прочуханка, нагінка, натруска	встрепка
втайні	потай, потайки, потайно, потайком, потаємно, потаємне, потаємці, таємно, у глибині душі	втайне
в'юга	завірюха, віхола, хуртовина, хуга, хуговій, сніговій, сніговиця, сніговійниця, сніжниця, завія, хурделеця, хурдига, метелиця	вьюга
в'юнок (бот.)	березка, берізка, повій, повійка	вьюнок

в'яз

в'яз, берест

вяз

Г

гадалка	ворожка, ворожбитка	гадалка
гадити	паскудити, гидити, каляти, поганити	гадить
гадкий	гидкий, бридкий, паскудний	гадкий
гадось	гидота, гидкість, гидь, бридота, негідь, погань	гадось
гаєчний	гайковий	гаєчний
газопровод- чик	газопровідник	газопровод- ник
галдьож	галас, галасування, гамір, шваркіт	галдеж
галстук	краватка, галстук	галстук
гвоздодер	лапа, лапка, обценьки	гвоздодер
гвоздь	цвях, гвіздок	гвоздь
генезис	походження, генеза, генезис	генезис
гігант	велетень, велет, гігант	гигант
гідросамольот	гідролітак	гидросамолет
глава	розділ, глава	глава
главар	ватажок, ватаг, ватаг, ватажко, проводир, привідець	главарь
главенство	зверхність, верховенство, верховодство, панування, провід	главенство
главенствува- ти	мати зверхність, панувати, старшинувати, очолювати, стояти на чолі	главенство- вать
главрач	головний лікар, головлікар	главврач
гладити	гладити (когось, щось рукою), прасувати (білизну, сорочку тощо)	гладить

гладіолус	косарик, гладіолус	гладиолус
глаз, глаза	око, очі	глаз, глаза
глиба	брила, глиба, груда, грудомаха	глыба
глинобитний	вальковий, вальковий, валькований, глинобитний	глинобитный
глотати	ковтати, глитати, лигати	глотать
глоток	ковток	глоток
глумлення	глум, знущення, глузування, кепкування	глумление
глупець	дурень, дурний, кеп	глупец
глупість	дурість, глупота, глупство, безглуздість, нісенітність, дурниці, дурниця, пусте, дарма	глупость
глупо	по-дурному, нерозумно, безглуздо, нісенітно, безглуздя	глупо
глупувати	придуркуватий, дурнуватий, дурненький, недоумкуватий, пришелепкуватий, пришелепуватий, прителепкуватий, благуватий, досить таки безглуздий (нісенітний)	глуповатый
гнусно	мерзотно, мерзенно, огидно, огидливо, паскудно	гнушно
гнушатися	гребувати, гребати, гербувати, гидувати, цуратися, гордувати, ганьбувати	гнушаться
гов'ядина, гав'ядина	яловичина, волове м'ясо, волівина	говядина
гоготання	гелготання, гелготіння, гелгання, герготання, герготіння, гегекання, джеркотання, джерготання, гоготання, гоготіння,	гоготанье

годний	реготіння, реготіння придатний, годящий, догідний, згідний, здалий, здатний, годний	годный
годовщина	річниця, роковини	годовщина
голенище	халява	голенище
голінь (<i>анат.</i>)	гомілка, голінка	голень
голкообраз- ний	голкоподібний, голковидний, голкуватий	иглообразный
головастик (<i>зоол.</i>)	пуголовок, ополоник	головастик
головокружи- тельний	запаморочливий, запаморочний, карколомний, морочливий	головокружи- тельный
головомойка	нагінка, прочухан, прочуханка, натруска	головомойка
голодання	голодування	голодание
голольод	ожеледь, ожеледиця, слизота, голомороззя, голоморозиця, голоморозь	гололед
голосище	голосисько, голосина	голосище
голослівно	безпідставно, голослівно	голословно
голубизна	блакить, голубизна, голубінь	голубизна
голубовод	голубівник	голубовод
голубоглазий	блакитноокий, голубоокий	голубоглазый
горбиль	обапол	горбыль
горбун	горбань, горбатий, горбач	горбун
горбушка	окраець, окрайчик, цілушка	горбушка
горделиво	гордовито, гордівливо, погордливо, спогорда, погiрдно, гордливо	горделиво
гордиться	пишатися, величатися, гордиться, високо нестися, гонорувати, фудулитися,	гордится

горемика	гордувати бідолаха, бідолашний, бідолашна сірома, сіромаха, сердюга, сердешний, сердешна, горопаха, нетяга, неборак, неборака, небіж, небіж, небога, побіденник, сарака	горемыка
горизонт	обрій, небокрай, крайнебо, небосхил, горизонт, видноколо, виднокруг, виднокрай, виноколо	горизонт
горісно	гірко, тіжно, тужливо, сумно, болісно	горесно
горлопань	горлодер, горлань	горлопан
горний	гірський, верховинний, горовий, гірничий	горный
горніст	сурмач, сурмар, горніст	горнист
горно- металургіч- ний	гірничо-металургійний, гірничо-металургічний	горно- металлурги- ческий
горноробочий	гірник	горнорабочий
горняк	гірник	горняк
город	місто	город
горшечний	горшковий, горщечковий, гончарний	горшечный
гостиниця	готель, отель, гостиниця	гостиница
гранений	гранований	граненный
границя	кордон, межа, границя, рубіж	граница
граніння	гранування	гранение
гребішок	гребінець, гребінчик	гребешок
гривна	гривня	гривна
гроб	труна, домовина, гріб	гроб
гроздь	гроно, кетяг, кім'ях, китиця,	гроздь

грозити	бросьть погрожувати, загрожувати, пригрожувати, страхати, грозити	грозить
громкий	голосний, гучний	громкий
громоздитися	громадитися, нагромаджуватися, накопичуватися, моститися, умощуватися	громоздиться

З

загажений	загіджений, запаскуджений, спадкуджений, споганений, запоганений, закакаляний, зіпсований, попсований	изгаженный
загострять	заточувати, загострювати	заострять
залог (граматичне)	стан	залог
залюбуватися	замилуватися, залюбуватися	залюбоваться
замазувати	замазувати, замащувати, замурзувати, шпарувати	замазывать
замазуля	замазура, замазуха, замурза, мурза	замазуля
заманчиво	принадно, привабливо, привабно, принадливо, заманливо, зладливо, знадно, вабливо, вабно; спокусливо	заманчиво
замараний	замазаний, позамазуваний, забруднений, покаляний, заплямлений, заплямований, сплямлений	замаранный
замарашка	замазура, замазуха, замурза, мурза	замарашка
замерзший	замерзлий, який (що) замерз	замерзший

замертво	як мертвий, як неживий	замертво
замечтаться	замріятись, замаритися	замечтаться
замизганий	забруднений, затаस्कаний, замизканий	замызганный
замислення	задум, замисел	замышление
замислуvато	мудро, хитро, мудревано, хитромудро, вигадливо	замысловато
заміститель	заступник, замісник	заместитель
замітка	зазначка, позначка, нотатка, замітка	заметка
замітливий	кмітливий, спостережливий, примітливий, помітливий, замітливий	заметливый
замітний	помітний, примітний, визначний, значний, відомий, прикметний, прикмітний	заметный
замітно	примітно, помітно	заметно
замічательно	напрочуд, на диво, надзвичайно, незвичайно, чудово, знаменито, славне, дивне	замечательно
замічений	помічений, примічений, підстежений, спостережений, зауважений, замічений	замеченный
замухришка	(таке) миршаве, миршава людина (тварина), нечепура, нечупара	замухрышка
замямлити	замимрити, зам'ятися	замямлить
занавіс	завіса, запона, запинало	занавес
занемогати	занедужати, ослабнути	занемогать
занімається	займатися, заходитися, поратися, розважати	заниматься
занімівший	який (що) занімів, занімілий, затерплий, понімілий, стерплий, потерплий, замлілий	занемевший

заноза	скалка, колючка, скіпка, скіпа, скабка	заноза
занузаний	загнуздани	занузанный
занятно	забавно, цікаво	занатно
заоблачний	надхмарний, захмарний, понадхмарний, прозахмарний	заоблачний
заодно	спільно, разом, одностайно, у згоді, заодно, заразом, разом, за одним заходом, за одним разом	заодно
заорать	загорлати, зарепетувати, загорланити, загвалтувати, закричати, загримати, криконути, гримнути	закричатъ
запаковка	запаковування	запаковка
запаковщик	пакувальник	запаковщик
запакостити	запаскудити, запоганити, запакостити	запакостить
запачкати	забруднити, побруднити, замазати, закаляти, покаляти, скаляти, уробити, задрипати, забовтати, забродити	запачкать
запеленати	сповити, повити	запеленать
запертий	замкнений, зачинений, защеplений, замкнутий, защеplнутий, закритий, засунутий	запертый
запівало	заспівувач, заспівувачка, заспівач, заспівачка, заводій, заводіяка	запевала
заплошати	захиріти	заплошать
запоганити	запаскудити, запоганити	запоганить
заподліцо	урівень	заподлицо
запомнити	запам'ятати, зятямити, узяти в тямки, зазнати	запомнить

запотівший	який (що) запітнів (спітній, потів), запітнілий, спітнілий, запотілий, який (що) запрів, запрілий	запотевший
запоясать	підперезати	запоясать
заправило	призвідник, призвідець, призвідця, верховод, ватажок, привідець, привідця, заводій, заводіяка, орудар	заправила
заправський	справжній, справдешній	заправский
заправщиця	заправниця	заправщица
запрет	заборона, наказ	запрет
запретити	заборонити, заказати, не веліти, не звеліти, поборонити	запретить
запригати	заплигати, застрибати	запрыгать
запруда	загата, гребля, гатка, гать, перегата, гата, тама	запруда
запружений	загачений, заповнений, захряслий, запруджений	запруженный
запугати	залякати, налякати	запугать
запутано	заплутано	запутанно
запущений	занедбаний, занехаяний, запружений, задавнений, відпущений	запущенный
зап'яніти	сп'яніти, оп'яніти	запьянеть
зап'янствува- ти	запити, запиячити, розпиячитися	запьянство- вать
зап'ятнаний	заплямлений, заплямований, сплямлений	запятнанный
зарані	заздалегідь, завчасно, завчасу, наперед, загодя, заздалегоди, завгодя	заранее
зарвавшийся	який (що) зарвався	зарвавшийся
зарево	заграва, заграва	зарево

зарешочений	загратований	зарешетчен- ный
заржавівший	який (що) заіржавів (заржавів), заржавілий, поржавілий, іржаний, ржавий	заржавевший
зариблять	зарибнювати, зариблювати	зариблять
зарниця, зірниця	блискавиця, спалахи, сполохи, сполох, зірниця, уранішня	зарница
зароптять	почати ремствувати (нарікати), заремствувати	зароптять
зарослі	чагарники, хаші, зарості	заросли
заросший	який (що) заріс, поріс, зарослий, порослий	заросший
заря	зоря, світанок, світання, зірниця	заря
засада	засідка, засада	засада
засвіркати	заблискати, заблискотіти, заблищати, заблестіти, замиготіти, замигтіти	засверкать
засвітло	завидна, засвітла, завидка, повидному, повидну, за сонця	засветло
засилка	засилання	засылка
засипщик	засипальник	засыпщик
заскорузлість	зашкарублість	заскорузлость
заскулити	заскиглити, заскавучати, заскавчати, заскавуліти	заскулить
заслюнявлен- ний	заслинений	заслюнявлен- ный
засовіститись	засоромитися, застидатися	засовеститься
засол	засолювання, засолення, засіл	засол
засорення	засмічення, засмічування, запорошення, запорошування	засорение
застивання	застигання, холонення	застывание
застигнутий	захоплений, застуканий, заскочений, застигнути	застигнутый

застирати, застірати	запрати	застирать
застіклення	скління, засклення	застекление
застінок	катівня	застенок
застінчиво	соромливо, сором'язливо, сором'язно	застенчиво
застісняться	засоромитися, зніяковіти	застесняются
застой	застій	застой
застройка	забудова, забудівля, забудовування	застройка
застройщик	забудовник	застройщик
застрявний	застряглий, який (що) застряв	застрявший
застужений	застуджений	застуженный
затараторити	заторохтіти, затарахкотіти, зацокотіти, заляскотіти, затуркати, затуркотіти, затуркотати, затурчати	затараторить
затасканий	заношений, затяганий, заяложений, затасканий	затасканный
затвердівший	який (що) затвердів, затверділий, затужавілий, задубілий, забучавілий, забучавілий, стужавілий	затвердевший
затемно	до світання, до світанку, до світу, смерком, присмерком, затемна	затемно
затилок	потилиця, (<i>техн.</i>) затилок	затылок
затим (<i>присл.</i>)	потім, потому, далі, відтак, затим	затем
затія	витівка, вигадка, замір	затея
зато	зате	зато
затонувший	який (що) затонув, затонулий	затонувший
затопати	затупати, затупотіти, затупотати, загупати,	затопотать

	загупотіти, залопотіти, залопотати, затупцювати, затупцяти, зачалапати, зачапати	
затопляємість	затоплюваність	затопляемость
затормозити	загальмувати, почати гальмувати	затормозить
заточеніє	ув'язнення	заточение
затошнити	занудити, замлоїти, почати нудити	затошнить
затошчати	захлянути, захляти, охлянути, охляти	затошчатъ
затрепетати	затрупотіти, затріпотати, затремтіти, затрепетати, затріпатися, замерехтіти, заблищати, замиготіти, замайоріти	зетрепетать
затронуті	зачепити, торкнутися, порушити	затронуть
затронутий	зачеплений, зайнятий, поручений	затронутый
затрудненіє	скрута, скрутне становище, скрутний стан, труднощі, утруднення	затруднение
затруднітель- но	важко, трудно, скрутно, незручно	затруднитель- но
заулибатися	почати посміхатися, посміхатися, заусміхатися	заулыбаться
заунивно	тужливо, журливо, сумно, сумовито, смутно	заунывно
заупрямитись	знововитися, згедзатися, згедзкатися, упертися, затятися, затнутися	заупрямиться
заурядний	рядовий, звичайний, пересічний, посередній, буденний, абиякий	заурядный

заусениця	задирка (на пальцях), задирка, (при гарячому штампуванні) облой, зайвий метал, (при литві) рубчик	заусеница
зафальшивити , зафальшувати	почати фальшувати (фальшивити)	зафальшивить
зафорсити	почати задаватися (пишатися), почати хвалитися (хвастатися, хвастати), захизуватися	зафорсить
захандрити	занудитися, занудити світом, захандрити	захандрить
захватити	захопити, загарбати, забрати, узяти, запопасти	захватить
захламляти	захарашувати, засмічувати	захламляют
захлебнутися	захлинутися, похлинутися, заходитися	захлебнуться
захлопнути	закрити, зачинити	захлопнуть
захолусний	глухий, закутковий, закутній	захолустный
захоронення	поховання	захоронение
захоронити	поховати, похоронити, сховати, схоронити, заховати і сховати (щось)	захоронить
заохотати	зареготати, зареготіти, зареготатися, захихотіти	заохотать
захрамати	закульгати, закривіти, зашкутьльгати, зашкандибати	захромать
захудалий	зубожілий, підупалий, занепалий, здрібнілий, миршавий, незначний, абиякий, зачучверений, зачучверілий	захудалый
захудалість	зубожіння, занепалість	захудалость
зацапать	зловити, піймати, спіймати, схопити, загарбати,	зацапать

	заграбастати	
зачасту	часто, часто-густо, часто й густо, частенько	зачастую
зачахлий	який (що) зачахнув (зачах), зачахлий, змізернілий, змарнілий, помарнілий, засохлий, захирілий, вмиршавілий, заниділий; зачучверений, зачучверілий	зачахлый
зачеркнутий	закреслений	зачеркнутый
зачем	нащо, навіщо, для чого, чого, чому, чом	зачем
зачихать	почати чхати, зачхати	зачихать
зачот	зарахування, залік	зачет
зачотка	залікова книжка	зачетка
зашагати	закрокувати, піти, заходити, рушити, попрямувати, попростувати, почимчикувати, зацибати, поцибати	зашагать
защита	захист, захищання, захищення, заступництво	защита
защитник	захисник, заступник, оборонець,	защитник
защолка	клямка, засувка, заскочка	защелка
збіситися	сказитися, розлютуватися, розлютитися, розлютіти, роззлоститися, роздратуватися, оскаженіти, розмордуватися, осатаніти, посатаніти, знавісніти	взбеситься
збудоражений	схвильований, розбурханий, стривожений, стурбований, потурбований, сколошканий	взбудораженный
збучити	відлупцювати, відлупити, віддубасити, віддухопелити,	взбучить

	дати прочухана (прочуханки, нагінки, натруски, кладу, кучми)	
звено	ланка, (в ланцюгові) кільце	звено
звізда	зірка, зірниця, (обрядове) звізда, зоря	звезда
звірськи	по-звірячому, по-звірськи, по-звірському, звіряче, як звір, страшенно	зверски
звукосочетаніє	звукосполучення	звукосочитаніє
зданіє	будинок, будівля, будова, кам'яниця, камениця	зданіє
здороватись	вітатися, здороватися, здоровкатися, ручкатися, чоломкатися	здороваться
здохший	який (що) здох, здохлий	издохший
здраво	розумно, розсудливо, тверезо	здраво
здравомисліє	розсудливість, поміркованість, із здоровим розсудом (глуздом), здорового розуму (глузду)	здравомыслиє
здравотдел	відділ охорони здоров'я	здравотдел
зело	вельми, дуже	зело
землекоп	грабар, копач, землекоп	землекоп
землеробство	хліборобство, рільництво, землеробство	земледелиє
земляніка	суниці	земляника
зеркало	дзеркало, люстро, свічадо, верцадло	зеркало
зеркальце	дзеркальце, люстерко, люстеречко, свічадко	зеркальце
зернодробилка	зернодробарка	зернодробилка

зернохрани- лище	зерносховище	зернохрани- лище
зжарений	заражений, засмажений, спечений, посмажений, позасмажений, попечений, спряжений, пошкварений	изжаренный
зиб	брижі, хвилі	зыбь
зівака	роззява, гава, зівака, роззявляка	зевака
зівати	позіхати, гави ловити, гавити, зівати	зевать
зіпун	сіряк	зипун
злійший	найлютіший, лютий	злейший
злобно	злісно, злобливо, злостиво, зсатаніло, злобно	злобно
зловіще	зловісно, лиховісно, зловороже	зловеще
зловонно	смердюче	зловонно
зловредно	шкідливо, дуже шкідливо	зловредно
злодей	лихоодій, підступник, злочинець, харцизяка, харциз; вража душа	злодей
зложелатель	злзичливець, ворог, злобитель	зложелатель
злонаміренно	зловмисно	злонамеренно
злопихатель	злостивець	злопыхатель
злополучіє	безголів`я, безголов`я, нещастя, лиха доля, недоля	злополучие
злословіє	лихослів`я	злословие
злосно	злісно	злосно
злоупотреб- лять	зловживати	злоупотреб- лять
знам`я	прапор, знамено, корогва, хоругва	знамя

знасилування	згвалтування, присилування, примушування, примушення	изнасилование
знасильничати	згвалтувати	изнасиловать
знатно	добре, чудово, знамените, здорово	знатно
знаток	знавець	знаток
значимість	значущість, значення	значимость
значить	виходить, отже, значить	значит
значкіст	значківець	значкист
зной	спека, спекота, вар, жар	зной
зов	заклик, поклик, гукання, кликання, гуканина, окрик, оклик, запрошення	зов
золоудалення	золовидалання, золовидалення	золоудоление
зонтик	парасоль, парасолька, зонтик	зонтик
зорко	пильно, проникливо, зірко	зорко
зрачковий	зіничний	зрачковый
зрачок	зіниця, чоловічок	зрачок
зриватель	підривник, висадник, детонатор	взрыватель
зривоопасний	вибухонебезпечний	взрывоопасный
зривчатка	вибухівка, вибухова речовина	взрывчатка
зримо	явно, видимо, зримо	зримо
зросходуванн я	витрати, витрачення	израсходован ие
зросходуванн я	витрачений, потрачений, зужитий, зужитковий	израсходован ный
зря	даремно, даремне, марно, марне, дарма, по-пустому, по-дурному, дурно	зря
зубрьожка	зубріння, товчення, зубряччя	зубрежка
зуд	сверблячка, свербіж	зуд

зудіння	сверблячка, свербіж	зудение
зуммер	зумер	зуммер
зуродований	знівечений, понівечений	изуродованный

И

искрогаситель	іскрогасник	искрогаситель
истолкування	тлумачення, витлумачення, відгадування	истолкование

І

і так	отже, таким чином, тож, отож	итак
іва	(біла) верба, (біла) лоза, (плакуча) верба	ива
ігнорувати	нехтувати, знехтувати, ігнорувати, зігнорувати	игнорировать
іго	ярмо, неволя, тягар, кормига, іго	иго
ігриво	грайливо, пустотливо, жартівливо, жартливо, жваво, моторно	игриво
ідентично	тотожно, ідентично	идентично
іждівенець	утриманець	иждивенец
із`ян	вада, дефект, хиба, збиток, шкода, гандж	изьян
із`ясняться	висловлюватися	изьясняются
ізбавитель	рятівник, визволитель, визвольник, порятівник	избавитель
ізбігання	утикнення, ухиляння, обминання, оминання, цурання	избегание
ізбранник	обранець, вибранець	избранник
ізваяння	скульптура, статуя	изваяние

ізверг	недолюдок, недолюд, нелюд, кат, звір, недолюдок	изверг
ізвергнутий	вивержений, викинений, вивержений, викинутий, випорснутий	извергнутый
ізвещеніє	сповіщення, сповіщання, оповіщення, повідомлення	извещение
ізвиниться, звиниться	просити вибачення (пробачення), попросити вибачення (пробачення) перепросити, вибачитися, перепроситися, вибачитися, пробачитися	извиниться
ізвіненіє	вибачення, пробачення, перепрошування, перепрошення, перепросини	извенение
ізвиніть	вибачити, пробачити, пробачати, простити, дарувати, подарувати	извинить
ізвращать	перекручувати, перевертати, викривляти, спотворювати, порушувати, псувати, розбещувати	извращать
ізвращенно	перекручено, викривлено, спотворено	извращенно
ізвьосткуван- ня	вапнування	известкование
ізгиб, згиб	вигин, заворот, закрут, згин, залом, злам, закрутина	изгиб
ізгнанник	вигнанець	изгнанник
ізгородь	огорожа, загорожа, горожа, загорода, огорода, тин, пліт	изгородь
іздалека	здалека, здалеку, здаля, віддалік, віддалеки	издалека
іздатель	видавець	издатель
ізделіє, зделіє	виріб	изделие

іздівательство	знуцання, глузування, глумування, глум, наруга, збиткування	издевательст- во
ізжога	печія, печійка, згага, зага	изжога
іздеователь	дослідник	исследователь
ізлишество	надмірність, надмірне, вживання, надуживання	излишество
ізлом	злам, перелом, залом, злом	излом
ізлюблений	уподобаний, улюблений	излюбленный
ізмельчений	здрібнений, подрібнений, покришений, потовчений, розкришений, роздрібнений, стовчений	измельченный
ізмєна	зрада, зрадництво	измена
ізмєнник	зрадник, перекинчик, зрадливець	изменник
ізмєритель	вимірник, вимірювач	измеритель
ізмивательст- во	знуцання, потування, збиткування, поштуркування, глузування, кепкування	измывательст во
ізмишлять	вигадувати, вимудровувати, коверзувати, змислити	измишлять
ізмощєніє	виснаження	измощение
ізморозь	паморозь, приморозь, заморозь, наморозь, поморозь	изморозь
ізморось	мряка, мжичка, мгичка, мигичка	изморось
ізмотування, змотування,	вимотування, виснажування, висотування	изматывание
ізнанка	виворіт, спід, зворотний бік, зворотня сторона, спідкап	изнанка
ізначально	споконвічно, одвічно, первісне	изначально
ізнеможення	знемога, знесилля, знесилення	изнеможение
ізноє	зноє, зношення, спрацювання	износ

ізобличать	викривати, виявляти, обвинувачувати, звинувачувати	изобличать
ізостудія	образотворча студія	изостудия
ізощрьонно	витончено	изощренно
ізрідка-зрідка	зрідка, коли-не-коли, вряди- годи, подеколи, десь- колись, подекуди, де-не-де, де- де, десь-не-десь, десь-колись	изредка
ізіріать	прорікати, промовляти, вирікати	изрекать
ізірядно	неабияк, добре, непогано, порядно, чимало	изрядно
ізістрадатися	настраджатися, вистраждати, змучитися, намучитися, перемучитися	исстрадаться
ізіувечити	покалічити, скалічити, знівечити, понивечити	изувечить
ізіувір	бузувір, недолюдок, нелюд, недолюд, (запеклий) фанатик	изувер
ізіумітельно	напрочуд, на диво, дивовижно	изумительно
ізіумленіє	подив, здивування, здивовання, дивування, зачудування, зачудовання, зчудування	изумление
ізіумруд	(мінерал) смарагд, (окремий кристал) ізумруд	изумруд
ізіцарапаний	подряпаний, обдряпаний, подертий, подраний, роздряпаний, передряпаний	исцарапанный
ізіяцно	вишукано, витончено, гарно, гоже, добірно, елегантно, граціозно, зграбно	изяцно
ікіота	гикавка, ікавка	икота
ікіри	литки	икры

іл	мул, намул, глей	ил
ілюзія	омана, ілюзія	иллюзия
іменно	саме, якраз, власне, властиво, іменно	именно
іміти	мати	иметь
імпозантний	величний, показний, імпозантний	импозантний
імпозантно	велично, імпозантно	импозантно
імущий	заможний, маючий, імущий	имущий
іначе	інакше, по-іншому	иначе
інвалід	каліка, інвалід	инвалид
індюк	індик	индюк
індюшка	індичка	индюшка
інженерша	інженерка	инженерша
інжир	смоковниця, смоківниця, смоква, фігове дерево, інжир), (плоди) інжир, фіга	инжир
іноземець	чужоземець, чужинець, іноземець	иноземец
інок	чернець	инок
інородний	чужорідний, сторонній	инородный
іностранець	чужоземець, чужинець, іноземець	иностранец
іноязичний	чужомовний, іншомовний, іномовний	иноязычный
інструкторша	інструкторка	инструкторша
інтенсивний	напружений, посиленій, інтенсивний (Держак)	интенсивный
інтересно	цікаво, інтересно	интересно
інформірува- ний	інформований, поінформований	информирова н-ный
інфракрасний	інфрочервоний	инфракрасный
іск	позов	иск
іскажати	перекручувати, викривляти,	искажать

	спотворювати, калічити, скривити, кривити, перекривляти, перекривлювати, викривляти	
іскання	шукання, шуканина	искание
ісключительн о	винятково, надзвичайно, виключно, тільки лише, лиш	исключительн о
ісковий	позовний	исковой
ісконі	споконвіку, споконвіків, споконвічно	искони
іскоса	скоса, скрива, (глянути) скоса, скрива, косо, зизом	искоса
іскренний	щирий, щиросердий, щиросердечний, щироседний	искренний
іскренно	щиро, щиросердо, щиросердно, щиросердечно, по-щирості, по-щиро	искренне
іскупленіє, скупленіє	покутування, спокутування, покута, спокута	искупление
іскуситель	спокусник	искуситель
іскусний	умілий, вправний, дотепний, удатний	искусный
іскусно	уміло, вправно	искусно
іскусвенно	штучно, фальшиво, роблено, удавано	искусвенно
іскусство	мистецтво, штука	искусство
іскусствовед	мистецтвознавець	искусствовед
іскушеніє	спокуса, спокування, підкуса	искушение
іспитаний	випробуваний, перевірений, досліджений, зазнаний, звіданий, відчутий, пережитий	испитанный
іспитатель	випробувач, дослідник	испитатель
іспитательний	випробний, іспитовий, дослідний	испитательны й
ісповідь	сповідь	исповедь

ісполін	велетень, велет	исполин
ісполінський	велетенський	исполком
ісполком	виконком	исполком
ісполнитель	виконавець, виконувач, послухач	исполнитель
ісполняющий	який (що) виконує, виконуючий, виконавець	исполняют, исполняющий
ісполу	споловини	исполу
ісправлений	полагоджений, поправлений, виправлений, справлений	исправленный
іспражнення	кал, екскременти	испражнения
іспуг	переляк, перестрах	испуг
істець	позивач	истец
істий	справжній, справдешній, щирий	истый
істово	ревно, поважно, старано, побожно, ревне	истово
істок	початок, витік, джерело	исток
істочник	джерело, криниця, криничка, криниченька	источник
істошно	несамовито, нестямно	истошно
істощение	виснаження, виснажування, вичерпування	истощение
істребитель	винищувач, знищувач	истребитель
істукан	болван, статуя, ідол, бовдур	истукан
іступленіє	несамовитість, нестямя, нестям, нестямка, нестямок, нетямя, шал	иступление
істязаніє	мордування, катування, мучення, тортури, муки	истязание
ісходний	вихідний, початковий	исходный
ісходящий	який (що) виходить, вихідний	исходящий
італ`янець	італієць	итальянец
ітого	разом	итого

ітоговий	підсумковий	ИТоговый
ішак	віслюк, осел, ослюк, ішак	ишак

К

кабак	шинок, корчма, (<i>бот.</i>) кабак	кабак
кавардак	розгардіяш	кавардак
кавички	лапки	кавычки
кадка	діжка, кадуб, шаплик, бодня, діжа	кадка
кожний	кожний, кожен, кожнісінький	каждый
кажись	здається, неначе, наче	кажись
кажущийся	який (що) здається, (видається), який (що) ввижається (привиджується), гаданий, уявний, позірний	кажущийся
казатись	здаватися, видаватися, ввижатися, привиджуватися	казаться
казачество	козацтво	казачество
казначей	скарбник, скарбничий, підскарбій, казначей	казначей
казнити	страчувати, стратити, карати, покарати, скарати, катувати, бичувати, карати	казнить
казнь	страта, смертна кара, кара, покарання, катування	казнь
казявка	кузька, комашка, кузка	козявка
кайма	облямівка, лямівка, обвідка, кайма, габа, смуга, окрайка, окравка	кайма
кайомочка	облямівочка, обвідочка, бережок, смужечка, кайомочка	каемочка
калійщик	гартівник, гартувальник	калийщик
каління	гартування, розжарювання, розпікання, смаження,	каление

	пряження	
калітка	хвіртка	калитка
калякання	базікання, балакання	каляканье
каменедро- былка	каменедробарка	каменедробил ка
каменеломка	(бот.) ломикамінь	каменеломка
камиш	очерет, комиш, куга	камыш
каміньщик	муляр, каменяр	каменщик
каміщок	камінець, камінчик	камешек
канавокопате ль	канавокопач	канавокопате ль
каналія	шельма, шахрай, каналія	каналия
кандали	кайдани	кандалы
канитель	тяганина, морока, канитель	канитель
канун	переддень, передодень	канун
капель, копель	капання, капіж, краплі, каплі, (спец.) капель	капель
капризник	вереда, вередун, вередник, вередузя, капризун, капризуля, вередій, вередуля	капризник
капризничати	вередувати, коверзувати, капризувати, комизитися, примхати, химерити, химерувати, гедзатися, гедзкатися	капризничать
каптілка	каганець, сліпачок, сліпушка, бликунець, гасниця, гасничка, гасник, гасівка	коптілка
каракуля	кривуля, карлючка	каракуля
карандаш	олівець	карандаш
караулити	вартувати, стерегти, охороняти, чатувати, караулити	караулить
карающий	який (що) карас, караючий	карающий

карман	кишеня, (<i>техн.</i>) карман	карман
карманний	кишеньковий	карманний
карманчик	кишенька	карманчик
кароглазий	кароокий	караглазый
картавити	гаркавити	картавить
карточний	картковий, (<i>картярське</i>) карточний	карточный
картошка	картопля, бараболя, бульба, картоха	картофель
картуз	кашкет, картуз	картуз
картюжник	картяр	картежник
каряво, коряво	кострубато, незугарно, неоковирно	коряво
касательно	відносно, про, щодо, стосовно	касательно
касатик	голубчик, голубонько, лебедик, любчик, любий, милий	касатик
кастрюлька	кастрюлька	кастрюлька
каталажка	холодна, буцегарня, хурдига, каталажка	каталажка
катанки	валянки, валянци, повстяники, повстяки	катанки
катиш	балабушка, обрубок, колода, кругляк, галка	катыш
каток	ковзанка, каток, (<i>техн.</i>) коток	каток
катушка	коток, катушка	катушка
кафе	кав`ярня, кафе	кафе
кафель	кахель, кахля	кафель
кафельний	кахельний, кахляний, кахлевий	кафельный
кафтан	жупан, чумарка, кахтан	кафтан
качатися	гойдатися, колихатися, коливатися, хибнути, хитатися	качатся
качеля	гойдалка, гойданка, колиска,	качели

	орелі	
якісний	якісний	качественный
качественний	якість	качество
качество	гас, керосин	керосин
керосин, керосина	халабуда, кибитка	кибитка
кибитка	киянка	киевлянка
києвлянка	кенотрон	кенотрон
киноотрон	кип`ятити	кипятить
кип`ятити	окріп, кип`яток, кипень, кип`яч	кипяток
кип`яток	цеглина, цегла, (предмет, що має подібну форму) кирпич	кирпич
кирпич	цегляний, цегловий, (зроблений з цегли) мурований, (завод) цегельний, або цегельня, (колір) цегляний, цеглистий, цеглястий	кирпичный
кирпичний	кисневий	кислородный
кислородний	мара, потвора, страховище	кикимора
кікімора	скінчений, кінцевий	конечный
кінечний	вершник, верхівець, кіннотник, кіннотчик, кінник	конник
кінник, конник	кінострічка	кинолента
кінолента	кіноплівка	кинопленка
кінопльонка	кіномережа, кіносітка	киносеть
кіносіть	чванитися, хизуватися, пишатися, величатися, вихвалитися, бундючитися, фудулитися	кичиться
кічитись	скарб	клад
клад	цвинтар, кладовище, кладовисько, могилки, гробки,	кладбище
кладбище		

	гробовище	
кладова	комора, кліть, спіжарня	кладовая
кладовка	комора, комірка, комірчина, хижа	кладовка
кладовщик	комірник, комірний	кладовщик
кладчик	муляр, кладільник	кладчик
кладь	поклажа, вантаж, клажа, кладь	кладь
клеветник	наклепник, обмовник, поклепник	клеветник
клеймлення	таврування, клемування, плямування	клеймление
клетчатка	клейковина	клетчатка
клевер	конюшина	клевер
клевета	наклеп, обмова, поклеп	клевета
клещи, кліщі	обценьки, кліщі	клещи
клик	ікло	кльк
клинообразний	клиноподібний, клинчастий, клинуватий, клинцюватий	клинообразный
клинушок	клинок, клинець, клинчик	клинушек
клирос	крилас, півча	клирос
клокотать	клекотіти, клекотати, вирувати, шумувати	клокотать
клоп	блощиця, клоп	клоп
клоповник	блощичник, клопівня	клоповник
клочок	клаптик, жмутик, жмуток, віхтик	клочек
клубника	полуниці, полуниця	клубника
клюв	дзьоб, дзюб	клюв
клякса	(чорнильна) пляма, ляпка	клякса
клянчити	канючити	клянчить
клянчіння	канючення	клянченье
кляча	шкапа	кляча
кльов	клювання	клев

кльоцки	галушки	клецки
книгопечатання	друкарство, книгодрукування	книгопечатанье
кнут	батіг, пуга	кнут
княжество	князівство	княжество
кобель, кабель	пес, собака, (переносне) жеребець	кобель
кобенитися	комизитися, коцюбитися, приндитися, поровитися, кривлятися, ламатися	кобениться
кобчик	кібець, кібчик	кобчик
коварно	підступно, лукаво	коварно
коварство	підступність, підступи, підступ, лукавство	коварство
коверкати	псувати, ламати, нівечити, калічити, перекручувати, спотворювати	коверкать
ковиряння	колування, копирсання, длубання	ковыряние
ковиряти	колупати, копирсати, длубати	ковырять
ковка	кування, підкування, підковування	ковка
коврига	хліб, хлібина, бухан, буханець, коровай	коврига
коврик	килимець, килимок, килимчик	коврик
ковровщик	килимник, килимар	ковровщик
ковьор	килим	ковер
коготок	кігтик, пазурець, пазурчик	коготок
кодась	колись, колись-то, яось	когда-то
кодівування	кодування	кодирование
кожа	шкіра, шкура	кожа
кожаний	шкіряний, шкірений, шкуратяний	кожаний
кожевник	шкіряник, чинбар	кожевник

кождер	шкуродер	кожедер
козачий	козацький, козачий	казачий
козирьок	дашок, козилок	козырек
козли	козла, передок, козли	козлы
козльонок	козеня, цапеня	козленок
кознi	пiдступи, замiри	козни
козочка	кiзка, кiзочка, кiзонька, козуля	козочка
кой-де	подекуди, де-не-де, десь-не-десь, декуди, десь-колись, мiсцями, де-де, деiнде	кое-где
койка	лiжка, койка	койка
койколи	iнодi, iнколи, коли-не-коли, часами	кое-когда
кой-хто	дехто	кое-кто
кой-що	дещо	кое-что
кой-як	абияк, як-небудь, якось, будь-як, деяк, с'як-так, так-сяк	кое-как
кой-який	деякий, абиякий, с'який-такий, такий-сякий	кое-какой
колдувати	ворожити, чарувати, чаклувати	колдовать
колдун	чарiвник, чаклун, характерник, знатник	колдун
колесник	колiсник, стельмах	колесник
колечко	каблучка, обручка, кiльце, колечко, каблучечка, обручечка, перстенець, перстеник	колечко
колибель	колиска	колыбель
колибельна	колискова	колыбельная
коліки	кольки	колики
коліти	клякнути, заклякнути, дубiти, дерев`яніти, здихати	колеть
колія	колія	колея

колка	коління, колення	колка
колко	колюче, ущипливо, уїдливо	колко
колобродити	тинятися, вештатися, сновигати, снувати, никати, швендяти, сотатися, колобродити, колоброїти, штукарити, витворяти, пустувати	колобродить
колобродник	сновига, сновигайло, штукатур, пустун, колобродник	колобродник
колодязний	криничний, криничаний, колодязний	колодезный
колокол	дзвін	колокол
колоколенка	дзвіничка	колоколенька
колокольня	дзвіниця	колокольня
колокольчик	двіночок, дзвінок, дзвоник	колокольчик
колоновожа- тий	колоновод	колонновожа- тый
колпак	ковпак, очіпок	колпак
колушок	кілочок, кілок	колышек
колхоз	колгосп	колхоз
кольцо	каблучка, обручка, , перстень	кольцо
ком	грудка, жмут, клубок	ком
командирован ний	відряджений, командирований	командирован ный
командировка	відрядження, відряджання, командировка, командирування	командировка
командировоч -не	посвідчення про відрядження, командировочне посвідчення	командировоч ное
удостовере- ніе		удостовере- ние
командировочні	відрядні, командировочні	командировочные

командируван ня	відрядження, командирування	командирова- ние
командирува- ти	відряджати, відрядити, командирувати	командиро- вать
командую- щий	той, (що) командує, командувач, командуючий	командую- щий
коментарій	коментар, коментарій	комментарий
комічно	кумедно, комічно	комично
комкать	м`яти, перемикати, бгати, жужмати, жмакати	комкать
комкуватий	грудкуватий	комковатый
комок	грудка, грудочка, жмут, жмутик, жмуток, клубок	комок
комплекція	статура, будова тіла, комплекція	комплексия
комплімент- щик	компліментник	комплимент- щик
компостиру- вання	компостування	компостирова- ние
компот	узвар, компот	компот
конвейерщик	ковейєрник	конвейерщик
конвоїрувати	конвоювати	ковоировать
коневодство	конярство	коневодство
конечно	звичайно, певна річ, звісно, адже ж, авжеж, аякже	конечно
конкурувати	конкурувати	конкуриро- вать
конопатий	веснянкуватий, коноплястий, ластатий	конопатый
коноплевод- ство	коноплярство	коноплеводст- во
конопля	коноплі, коноплина	конопля
консервіруваний	консервований	консервированный
консервіруван ня	консервування	консервирова- ние

конспектувати	конспектувати	конспектировать
констативувати	констативування	констатировать
конституїрування	конституїрування	конституирование
консультувати	консультувати	консультировать
контролювати	контролювати	контролировать
конура	буда, халабуда, конура	конура
конфета	цукерка, цукерок, конфета	конфета
конфіденціальний	конфіденційно	конфиденциально
конфузливо	соромливо, сором`язно, сором`язливо, конфузливо	конфузливо
коньки	ковзани, коньки	коньки
конькобіжець	ковзаняр, конькобіжець	конькобежец
копальщик	копач, копальник	копальщик
копатель	копач, копальник	копатель
копити	збирати, складати, відкладати, збивати, нагромаджувати, накопичувати, копити	копить
копі	копальні, (однина) копальня	копи
копірувальний	копіювальний	копировальный
копірування	копіювання	копирование
копітливо	копітко, марудно, забавно	копотливо
копійо	спис, ратище, штих	копье
копна	копиця, копа	копна
копнитель	копнувач, копичник	копнитель
корабль	корабель	корабль
коректування	коректування, корегування	корректирование
корективування		
корективування,		

коренастий	кремезний, коренастий, окоренкуватий, осадкуватий, оцупкуватий, кряжистий, оклецькуватий	коренастый
користність	користолоубство, корисливість	корыстность
користно	корисливо	корыстно
корка	шкірка, шкурка, шкаралупа, шкаларупина, шкаралуша, шкаралущина, шкаралюща, лушпайка, лушпина, лушпиння, (про хліб, пиріг) скорина, скоринка, шкуринка	корка
корм`ящий	який (що) годує, мати-годувальниця	кормящий
кормилець	годувальник, годівник, хлібодавець, хлібодар	кормилец
кормилиця	годувальниця, годівниця, мамка	кормилица
кормити	годувати, харчувати, кормити	кормить
кормодобува ючий	кормодобувний	кормодобыва ющий
кормодробил- ка	кормодробарка	кормодробил- ка
кормушка	годівниця, кормушка	кормушка
кормчий	корманич, стерничий, стерновий, стерник	кормчий
коробок	коробка, коробочка	коробок
коротиш	коротун, коротай, куций, куцан, курдупель	коротыш
коротковолновий	короткохвильовий	коротковолновый
корточки	(сидіти) навпочіпки, напочіпки, карячки, накарячках, накарачках	корточки
корчемник	корчмар	корчемник
коршун	шуліка, коршак, шуляк,	коршун

	рябець	
коряга	корч, коряга, коряжина	коряга
коряжистий	корчуватий, корчастий, корячкуватий, кордубатий	коряжистый
косач	(орн.) тетерук, тетерюк, тетеря, тетервак, тетерів	косач
косвенно	посередньо, побічно, скісно	косвенно
косний	кістяний	костный
косно	відстало, зашкарубло, залякло, задубіло, мляво	косно
косность	відсталість, зашкарублість, заляклість, задубілість, млявість	косность
косноязичіє	недорікуватість, недомовність	косноязычие
косоглазість	косоокість	косоглазость
косолапий	клишоногий, клишавий, незграбний	косолапый
косоротий	криворотий, косоротий	косоротый
косорукий	криворукий, косорукий	косорукий
костеніти	клякнути, залякати, дубіти, костеніти (робитися кісткою)	костенеть
костер,	багаття, вогнище, огнище,	костер
котьор	ватра	
костиль	милиця, костур, костиль (стержень)	костыль
костний	кістяний	костный
котьор	(бот.) стоколос	костер
косьба	косовиця, косіння	косьба
котельщик	казаняр, котляр, котельник	котельщик
котировка	котирування	котировка
котомка	торба, торбина, торбинка, шанька, клунок	котомка
кофе	кава, кофе	кофе
кофейна	кав`ярна, кофейня	кофейня

коченіти	заклякати, клякнути, дубіти, коцюбнути, мерзнути, замерзати, коліти	коченеть
кочерьожка	коцюбка, кочережка	кочережка
кочка	купина, грудка	кочка
кочовка	кочування, кочівля, кочовище	кочевка
кошачий	котячий, кошачий	кошачий
кошельок	гаманець, гаман, калитка, капшук	кошелек
кошмарно	страхітливо, жахливо, кошмарно	кошмарно
кошолка	кошик, кошіль, кіш	кошелка
кощунство	блюзнірство, кощунство	кощунство
краєвідання	краєзнавство	краеведение
краєугольний	наріжний	краеугольный
крайне	надто, аж надто, дуже, конче, вельми, надзвичайно, до краю, украї	крайне
крановщик	кранівник, крановик	крановщик
красавець	вродливець, красень, красунь, хорошун, гарнюк	красавец
красавиця	красуня, вродливиця, красуха, кряля, хорошуля, красунечка	красавица
красивенький	гарненький, гарнесенький	красивенький
красильщик	фарбар, красильник	красильщик
краска	фарбар, красильник, (множина) барви, кольори, рум`янець, краска	краска
краскопульт	фарбопульт	краскопульт
красний	червоний	красный
красніти	червоніти, шаріти, шарітися,	краснеть
краснобай	красномовець, балакун, базіка, базікало	краснобай
красноречие	красномовство,	красноречие

	красномовність	
красочно	барвисто, кольористо, пишнобарство, яскраво, мальовниче	красочно
кратковремен но	короткочасно, недовгочасно, нетривало	кратковремен но
краткосроч- ний	короткотерміновість, короткостроковість	краткосроч- ний
крахмал	крохмаль	крахмал
краюха	окраєць, скиба, скибка, партика, байда	краюха
кредитоспо- собний	кредитоспроможний	кредитоспо- собный
креслице	крісельце, кріселко	креслице
кресна, хресна	хрещена (мати)	крестная
кресник	хрещеник, похресник, [обл.] фін	крестник
крестець	(анат.) крижі, полукіпок, півкопи, хрестець	крестец
крести (карт.)	трефи, жир, трефа	крести
крещеніє	хрещення, (свято) Водохреща, Водохрещі, Водохреще, Хрещення, Йордань, Ордань	крещение
криводушіє	криводушність	криводушие
кривотолки	кривотлумачення	кривотолки
крижовник	агрус	крыжовник
крилечко	ганочок	крылечко
крильцо	ганок, рундук	крыльцо
криса	щур, пацюк	крыса
криша	покрівля, дах, стріха, покриття	крыша
кришка	накривка, кришка, покришка, віко, ляда	крышка
кріпильщик	кріпильник	крепильщик

кріпкий	міцний, сильний, дужий, цупкий, кріпкий	крепильщик
кріпко	міцно, кріпко, сильно, цупко, добре, дуже, вельми	крепко
кровать	ліжко	кровать
кровельщик	покрівельник, укривальник	кровельщик
кровізлиняніє	крововилив	кровоизлия- ние
кровля	покрівля, дах, стріха	кровля
кровожадно	кровожерно, кровожерливо	кровожадно
кровоподтшок	синяк, синець	кровоподтек
кройка	кроєння, крій	кройка
кромка	пруг, пружок, крайка, окрайка, ребро	кромка
кромсання	шматування, краяння, паювання, кремсання, батування	кромсание
кромсати	шматування, краяти, чикрижити, паювати, кремсати, батувати	кромсать
кропїтливо	копїтко, кропїтко, забарно, загаїно, клопїтно, клопїтливо, метушливо	кропотливо
кроткий	лагїдний, тихий, покїрливий, покїрний, смирний, сумирний, злагїдний	кроткий
крохобор	скнара, дріб`язкова людина	крохобор
крохоборство	скнарність, дріб`язковість	крохоборство
круглосуточ- но	цілодобово, цілу добу	круглосуточ- но
кружевниця	мереживниця, мережниця	кружевница
кружево	мереживо, мережка	кружево
кружечка	кухлик, кухличок, кварточка, коновачка, коновонька, карнавочка	кружечка

кружка	кухоль, кварта, кінва, коновка, канавка, карватка	кружка
кружок	гурток	кружок
крутизна	крутість, стрімчість, стрімчастість, круча, урвище, урвисько	крутизна
крушение	катастрофа, аварія, загибель, крах	крушение
крючкотворство	крутійство, крючкотворство	крючкотворство
кряква	крижень, крижня, крижак, кряква	кряква
кстаті	до речі, до діла, до ладу, упору, вчасно, саме час, до шмиги	кстати
ктитор	титар	ктитор
кубок	(для вина) келих, келех, (<i>спорт.</i>) кубок	кубок
кувалда	молт, кувалда	кувалда
кувшин	гличик, глек, збан, джбан, жбан, дзбан, гладишка, банька, кухоль, кухва	кувшин
кудесник	чарівник, чаклун, характерник	кудесник
кудрі	кучері	кудри
кузнець	коваль	кузнец
кузниця	кузня	кузница
кукіш	дуля, фіга	кукиш
кукла	лялька, ляля	кукла
кукурудзозоводство	кукурудзівництво	кукурудзозоводство
кукушка	зозуля, [(паровоз, <i>розм.</i>)] кукушка	кукушка
кульбаба	(<i>зоол.</i>) любочки	кульбаба
культя	кукса	культя

купол	баня, маківка, купол (про небо) шатро, склепіння	купол
кургузій	куций	кургузій
куриця	курка	куриця
куролесити	колобродити, броїти, бешкетувати	куролесить
куропатка	куріпка, куропатка	куропатка
курчонок	курча	курчонок
кусок	шматок, шмат, кусень, кусник, кавалок, грудка, клапоть, скиба, скибка, кусок	кусок
кутерма	розгардіяш, гармидер, колотнеча, веремій, шарварок, метушня	кутерьма
кутузка	холодна, буцегарня, коза	кутузка
кухарка	куховарка, кухарка	кухарка

Л

лабаз	гамазей, гамазея, гамазин, магазей, магазезя, шпихлір, поміст; повітка, шіпка, шіпчина	лабаз
лавка	крамниця, склеп, лавка, ослін, лава	лавка
лагер	табір	лагерь
лад`я	човен, тура	ладья
ладишка	кісточка, щиколотка, щиколоток, щиколодка	лодыжка
ладно	добре, гарно, у злагоді, у згоді, ладно, до ладу, гаразд, згода	ладно
ладоня	долоня	ладоня
ладушки	ладки, ладусі, ладоньки, тосіньки	ладушки
лазейка	лазівка, пролазка, вилазка,	лазейка

	викрут	
лазутчик	вивідач, вивідувач, лазутчик	лазутчик
лай	гавкання, гавкіт, гавк, гавкотня, брехання, валування, гвалтування	лай
лакіровка	лакування	лакировка
лакомий	ласий, сласний	лакомый
лакомка	ласунка, ласун, ласуха, ласій, ласійка, ласунець, ласунчик	лакомка
лакомо	ласо, сласно	лакомо
лакомство	ласощі, лагомила, лагоминка	лакомство
ламповщик	лампівник	ламповщик
ландиш	конвалія	ландыш
лапоть	личак, постіл, ходак	лапоть
лапта	гилка	лапта
лапушка	лапочка, ясочка, ясонька, зіронька, сердень, серденьтко, серденько, сердечко	лапушка
ларчик	скринька, шкатулка	ларчик
ласкати	пестити, пестувати, лащити, милувати, голубити, приголублювати, жалувати	ласкати
ласкут	клапоть, шматок, шмат, шматка, шматина	лоскут
ласточка	ластівка, ластівонька, ластівочка	ласточка
лаханка	цебер, ночви, вагани, нецьки, помийниця, ряжка, ряжа	лоханка
лахмач	кудлай, кудлань, кудлая, кудла, патлач, патлань, пелех, куйовда	лохмач
лачуга	хатина, халупа, халабуда	лачуга
лаяння	гавкання, брехання, валування, гвалтування	лаяние

лебедьонок	лебеденя, лебеда	лебеденок
лебезити	підлабузнюватися, лабузитися, підлещуватися, запобігати (перед ким), упадати (коло кого), стелитися (перед ким)	лебезить
лебьодка	(техн.) корба, лебідка	лебедка
легковесно	легковажно	легковесно
легкомисленість	легковажність, легкодумність	легкомысленность
ледник	(геол.) льодовик	ледник
лезвіє	лезо, лезво, жилетка	лезвие
лелеяти	пестити, викохувати, плекати, леліяти, тішити	лелеять
лента	стрічка, бинда, стожка, стяжка, кісник	лента
лентяй	ледар, валяка, нероба	лентяй
лепьошка	корж, коржик, перепічка; балабуха, балабушка	лепешка
лестно	утішно, похвально, приємно, схвально, принадно, підступно, лукаво	лестно
лепка,ліпка	ліплення	лепка
леса (буд.)	(буд.) риштування, риштовання	леса
лесниця	драбина, сходи, східці	лестница
леший	лісовик, гайовик, щезник,	леший
лещ	лящ, чабак	лещ
лжевчення	псевдовчення, облудне вчення, лжевчення	лжеучение
лжемистецтво	псевдомистецтво, лжемистецтво	лжеискусство
лжесвідчення	неправдиве (фальшиве) свідчення, лжесвідчення	лжесвидетель- ство
лжетолкуван- ня	псевдотлумачення, кривотлумачення	лжетолкова- ние

лживий	брехливий, неправдивий, фальшивий, облудний, олудливий	лживый
ливень	злива, хлющ, хлюща, залива	ливень
лимон	цитрина, лимон	лимон
лисьонок	лисеня, лисенятко	лисенок
литьйо	литво, лиття, виливання	литье
лихач	молодець, козак, зух, хват, лихач	лихач
лихо	хоробро, відважно, по- молодецькому, бадьористо, хвацько, жваво, моторно, браво, баско	лихо
лихоімець	хабарник, лихвар, здирник, здириця	лихоимец
лихорадити	почувати озноб, морозити, знобити трусити, тіпати	лихорадить
лихорадка	пропасниця, гарячка, лихоманка, трясця, трясучка; трясовиця	лихорадка
лихорадочно	гарячково	лихорадочно
лицеприятно	упереджено, несправедливо, не по правді, небезсторонньо	лицеприятно
лишній	зайвий, непотрібний, лишній	лишний
лійка	(посуд для поливання), поливалка, поливальниця, лійка	лейка
лікарство	ліки, лік	лекарство
лікбез	лікнеп	ликбез
лілія	лілея, лілія, (водяна) латаття	лилия
лісозаготовки	лісозаготівля	лесозаготовки
лісопитомник	лісорозсадник	лесопитомник
лісополоса	лісосмуга	лесополоса
ліфтьорша	ліфтерка	лифтерша

лічити	лікувати, гоїти, лічити	лечить
лічно	особисто	лично
лоб	чоло, лоб	лоб
лоботряс	лобус, лобуряка, гультяй, гульвіса	лоботряс
ловкий	спритний, зграбний, меткий, удатний, зугарний, промітний, вправний, влучний, вдалий, зручний, вигідний, ловкий	ловкий
ловушка	пастка	ловушка
ловчити	викручуватись, хитрувати	ловчить
логово	лігво, лігвище, кубло, кублище, тирло, барліг	логово
лодирничення	ледарювання, байдикування, неробство	лодырничанье
лодка	човен	лодка
лодочка	човник, човничок, перевізник,	лодочник
лож	неправда, брехня, лжа	ложь
ложбина	улоговина, балка, вибалок, діл, долина, видолинок, лощина, лощовина	ложбина
ложно	неправильно, невірно, помилково, неправдиво, фальшиво, удавано	ложно
ломоть	скиба, скиба, шматок, кусок, кусень, кусник, партика	ломоть
лопасний	лопатевий	лопасный
лопасть	лопаты	лопасть
лошонок	лоша, лошатко	лошонок
лужа	калюжа, баюра, калабаня, калабатина	лужа
лужайка,	лужок, галявина, галява, галявинка, галявка	лужайка
луження	лудіння, лудження, біління,	лужение

	білення	
лук	цибуля, (зброя) лук	лук
Луна	(<i>астр.</i>) Місяць	луна
лунний	місячний	лунный
лупа	лупа	лупа
луч	промінь	луч
лучезарно	осяйно, світлосяйно, сонцесяйно, променисто	лучезарно
лучче	краще, ліпше	лучше
любезничання	упадання, залицяння, женихання, лицяння, зальоти	любезничанье
любезність	люб`язність, ласкавість, (<i>мн.</i>) милі речі	любезность
любий	будь-який, усякий, кожний, кожен, перший-ліпший, усяк, будь-котрий	любой
любовник	коханець, полюбовник, коханок, любас	любовник
любоznатель- ний	допитливий, цікавий, жадібний до знань, знаттєлюбний	любоznатель- ний
любопитство	цікавість, допитливість, зацікавленість	любопитсво
люлька	колиска, люля, люлечка, (для паління) люлька	люлька
лютик	жовтець	лютик
ляжка, ляжа	стєгно	ляжка
лямзить	хапати, цупити	лямзить
ляси точити	теревені правити (розводити, точити і т.п.) баляси (ляси) точити, баляндраси правити, торочити, теревенити, баляндрасити	лясы точить
льгота	пільга, привілей, вільгота	льгота

льогкі	легені	легкие
льод	лід, крига	лед
льодишка	льодинка, крижинка	ледышка
льодник	льодовня, льодовник	ледник
льодокол	криголам, (робітник) льодоруб, кригоруб	ледокол
льодоплав	льодоход	ледоплав
льоковод	льонар	леновод

М

магазин	крамниця, магазин, склеп	магазин
макушка	верх, вершечок, верхівка, маківка, макушка	макушка
малинівка	(орн.) вільшанка, берестянка, (напій) малинівка	малиновка
малиш	малюк, маля	мальш
малишня	малечя	мальшня
малоберцовий	(анат.) малогомілковий, малоголінковий	малоберцо- вый
малодушіє	легкодушність, легкодухість, малодушність	малодушие
малозамітний	малопомітний	малозаметный
малокрів`я	недокрів`я	малокровие
малолітка	недоліток, малолітній, малолітня, малоліток, малолітка	малолетка
мало-мальські	хоч трохи, хоч трошки, хоч якоюсь мірою, хоч у якійсь мірі, хоч почасти	мало-мальски
малообитає- мий	малозаселений, малонасений	малообитае- мый
малоопитний	малодосвідчений	малоопытный
малопомісний	дрібномаєтний, маємомаєтний	малопоместный

малопригодний	малопридатний	малопрыгодный
малоречивий	маломовний, небалакучий, небалакливий, неговіркий	малоречивый
малоумний	недоумкуватий	малоумный
малютка	маля, малятко, крихітка, кришечка	малютка
мальчик	хлопець, хлопчик, хлоп`як (прислуга) хлопець, хлопчик, козачок	мальчик
мальчиковий	хлопчачий, хлоп`ячий	мальчиковый
марання	мазання, бруднення, каляння, плямування, мазюкання, ляпання, базграння, мазанина, базгранина	маранье
маратися	мазатися, бруднитися, поганитися, паскудитися, плямуватися	мараться
маркий	мазкий	маркий
мартишка	мавпа	мартышка
маршировка	марширування, крокування	маршировка
маслениця	масниця, масляна, масляниця	масленица
маслобойний	олійниця, маслоробний	маслобойный
масльонка	маслянка, масельничка, масничка	масленка
мастахін	мастихін	мастихин
мастерок	кельма, кельня	мастерок
мастер	майсте, митець, майстерник, мастак	мастер
мат	матюки	мат
мати-й-мачуха	підбіл, мати-й-мачуха, мачушник	мать-и-мачеха
матрас	матрац, сінник	матрас, матрац

махонький	малесенький, манесенький	махонький
махри	стріпки, торочки, тороки, тороччя, китиці	махры
мачта	щогла	мачта
мачтовий	щогловий	мачтовый
машиністка	друкарка, машиністка	машинистка
машин обуді- вельний	машинобудівний	машинострои- тельный
машиновед	машинознавець	машиновед
машино- строїтель	машинобудівник	машино- строитель
маяння	моріння, зморювання, мучення, поневіряння	маянье
маяти	томити, морити, мучити, зморювати	маять
мгла	імла, мла, мряка, курище	мгла
мгновенно	миттю, умить, за хвилину, моментально, раптово, раптом, враз, зненацька	мгновенно
мгновення	мить, момент, мент	мгновенье
мебель	меблі, мебля	мебель
медленно	повільно, поволі, помалу, гайно, поволеньки, повагом, неквапно, неквапом	медленно
медосмотр	медогляд	медосмотр
медработник	медпрацівник	медработник
медуниця	медунка	медуница
мелочний	дріб`язковий	мелочный
мелькання	мигтіння, миготіння, мигання, блискання, майоріння, мелькання	мелькание
мельниця	млин, вітряк	мельница
меншинство	меншість	меньшинство
мерещитись	ввижатися, привиджуватися,	мерещиться

	верзтися, мріти, мрітися	
мерзавець	мерзотник	мерзавец
мерзавчик	восьмуха, восьмушка, половинчик, осьмуха, осьмушка	мерзавчик
мерзкий	мерзенний, мерзотний, паскудний	мерзкий
мерзотність	мерзенність, мерзотність, паскудство, мерзота	мерзость
мерин	кінь, мерин	мерин
мертвец	мрець, мертвяк, мертвець	мертвец
мертвецька	покійницька, трупарня, мертвецька	мертвецкая
металовед	металознавець	металловед
металолом	металобрухт, металолом	металлом
металоріжущий	металорізальний, металорізний	металлорежущий
метатель	кидальник, метальник	метатель
метательниця	кидальниця, метальниця	метательница
метизи	металовироби, метвироби	метизы
метіль	завірюха, заметіль, метелиця, сніговій, сніговійниця, сніговиця, сніжниця, віхола, хуртовина, хуга, хуговій, завія, хурделиця, хурдига, хуртеча, метіль, хвища, замета	метель
мел	крейда	мел
мелоч	дріб`язок, дрібні гроші, дрібниця, дрібниці	мелочь
мечта	мрія	мечта
миг	мить, хвилинка, хвилина, хвилька	миг
мигання	кліпання, моргання, лупання, блимання, мигання, мигтіння,	мигание

	миготіння, мигання	
мигом	миттю, умить, за хвилину, хвилиною, хвилиною	мигом
мигрірування, мигрірувати	мігрувати	мигрировать
микатись	бідувати, горювати, поневірятися, злидарювати	мыкаться
мимолютно	швидкоплинно, перебіжно, побіжно,	мимолетно
мимоходом	мимохідь, між іншим, побіжно,	мимоходом
миндаль	мигдаль	миндаль
хвилина	хвилина, часинка, часина, (частина градуса) мінута	хвилина
мир	світ, всесвіт, (сільська община) громада, мир, згода, злагода	мир
мировий	світовий, всесвітній	мировой
миролюбивий	миролюбний	миролюбивый
мисленно	думкою, думками, у думці, у думках, мисленно	мысленно
мислимий	гаданий, уявний, можливий, імовірний, мислимий	мыслимый
мисль	думка, гадка, мисль	мысль
митаритись	поневірятись, бідувати, мучитися	мытариться
мишонок	мишеня, мишенятко	мышонок
мишця	м`яз	мышца
міжгородній	міжміський	междугород- ний
міжотрасле- вий	міжгалузевий	межотрасле- вой
міжпуття	міжколія	междупутье
міліметровка	міліметрівка	милиметровка
мілкокалібер-	малокالیберний	малокалибер-

ний		ний
мільчення	дріблення, подрібнення	мельчение
мінірувати	мінувати	минировать
міроприємство	захід	мероприятие
містком	місцевком	местком
мітка	знак, позначка, зазначка, відмітка	мета
міткий	влучний, вправний, цілкий	меткий
мішати	заважати, перешкоджати, мішати, розмішувати, мішати, колотити	мешать
мішочок	мішечок, клуночок, клумачок	мешочек
младенець	дитина, немовля	младенец
мнимо	уявно, вигадано, удавано, мнимо	мнимо
многогрішний	великогрішний	многогреш- ный
многोजди	багато разів (раз), неорноразово	многажды
многообразіє	різноманітність, різноманіття	многообразие
многовато	забагато, багатенько, чимало, чималенько	многовато
могучий	могутній, потужний	могучий
модельщик	модельник	модельщик
мрамор	мармур	мрамор
мраморний	мармуровий, мармуровий	мраморный
мрачний	похмурий, похмурний, хмурний, хмарний, хмурий, понурий	мрачный
мрачно	похмуро, похмурно, хмуро, хмарно, понуро	мрачно
мститель	месник	мститель
мудрствуван-	мудрування, мудрощі	мудрствова-

ня		ние
мужественно	мужньо	мужественно
мужський	чоловічий	мужской
мужчина	чоловік, мужчина	мужчина
музикове́д	музикознавець	музыковед
мукомол	борошномел, мірошик, мельник, мукомел	мукомол
мульчирувати	мульчувати	мульчировать
муравей	мурашка, мураха, муравка	муравей
мурликання	муркотання, муркотіння, воркотання, воркотіння, музикання, курникання, мурликання	мурлыканье
мусор	сміття	мусор
мусорний	сміттевий	мусорный
мусорник	сміттяр	мусорщик
муторно	тоскно, тужно	муторно
мутузити	духопелити, колошматити, чухрати, товкмачити, гніздити,, товкати	мутузить
мучительний	болісний, болючий, тяжкий, нестерпний, лютий	мучительный
мучительно	болісно, боляче, тяжко, нестерпно, люто	мучительно
м`який	м`який, лагідний, делікатний	мягкий
м`яко	м`яко, лагідно, делікатно	мягко
м`ягкосердеч- ний	мякосердний	мягкосердеч- ный
м`ямлити	мимрити, м`ятися (мнуся, мнешся)	мямлить
м`ятеж	заколот, бунт	мятеж
м`ятежник	заколотник, бунтівник, бунтар	мятежник

С

сколесити	об`їздити, з`їздити, об`їхати, виїздити, виходити, сходити	исколесить
скомкатися	зім`ятися, пом`ятися, перем`ятися, зібгатися, побгатися, зжумкатися	искомкаться
скореняти	викорінювати, викоріняти, скореняти	искоренять
скромсаний	покремсаний, скремсаний, покраяний, пошматований	искромсанный
спакостити	спаскудити, запаскудити, попаскудити, позапаскуджувати, зіпсувати, попсувати, спаскудити	испакостить
спаханий	зораний, виораний	испаханный
спачканий, запачканий	забруднений, побруднений, замазаний, помазаний, позамазуваний, замащений, помащений, закаляний, покаляний, зароблений, замурзаний, обмурзений, замазурений, забрьоханий, зашмарований, обгиджений, загиджений, опаскуджений, запаскуджений, попаскуджений	испачканный
спильчивість	запальність, гарячковість	вспильчивость
спідтишка	нишком, стиха, нишком-тишком, тишком-нишком, спідтиха, нищечком, знишка	исподтишка
сполнять	виконувати	исполняют
спользування	використання, використовувати	использование
споротий	висічений, відшмаганий	испоротый
спортити	зіпсувати, попсувати,	испортить

	знівечити, понівечити, перевести, пошкодити, ушкодити, розпаскудити, зурочити	
спорчений	зіпсований, зіпсутий, попсований, знівечений, понівечений, пошкоджений, ушкоджений, збавлений, розпаскуджений, зурочений	испорченный
спохабити	спаскудити, розпаскудити, опошлити	испохабить
спуганий	зляканий, переляканий, наляканий, поляканий, перестрашений, сполоханий, сподошений, сполохнутий, схарапуджений	испуганный
стасканий	зношений, зтоптаний, підтоптаний, потріпаний, затсканий	истасканный
стопник	опалювач, грубник, топильник, [обл.] пічкур	истопник
стошаний	схудлий, охлялий, змарнілий, виснажений	истошальный

ПРИМІТКИ О.ТИХОГО

*бариня, панія – Уродив тебе Бог панією, та чорт забув калитку дати. (Укр. присл.)

**брем`я, вага – І, несучи вагу ту страшную, буду пісню веселу співать. – Леся Українка.

ПРО "СЛОВНИК" І ЙОГО АВТОРА ОЛЕКСУ ТИХОГО

Анатолій Загнітко.

Воскресне слово...

У нині суцільній Українській Державі українське слово як державнотвірний, державнорозбудовчий, державнооб'єднавчий чинник, як репрезент великої історії країни, попри прагнення низки так званих "поборників" його незначущості, розширює свої обрії, постає настільки реально вагомим, що її вжиток для багатьох постає виявом самоствердження. Безперечно, "мовному самоствердженню українців, що зробить мову цілком загальнонаціональною (1), загальнодержавною (2), універсальною (3), усталеною в своїх основах (4), якоюсь мірою стане в пригоді і виявиться потрібним вплив держави, що енергійно й наполегливо має сприяти поширенню української мови і контролювати, чи опанували її, і якою мірою, державні службовці і – особливо – впливові посадові особи" (*Ткаченко О. Українська мова і мовне життя світу. – К.: Спалах, 2004. – С. 264*). Саме в мові найвиразніше відбито національну ментальність (за: *Ткаченко О. Мова і національна ментальність (Спроба сучасного синтезу). – К.: Грамота, 2006. – С. 5*), тому збереження мови, її розвиток корелюють з поступом нації, держава як сутнісна іпостась, як складник світового співтовариства не може адекватно і повноцінно сприйматися поза її мовно-ментальним і культурним чинниками. Цим мотивуються такі болючо-пекучі рядки листа Олекси Тихого до "Редакції газети «Радянська освіта»", де він наголошує: "В Костянтинівці, Дружківці, Артемівську, Слов'янську,

Горлівці, Жданові (тепер Маріуполь – А. З.), а може, й у не названих мною містах Донецької області, українських шкіл немає зовсім. У Донецьку, кажуть, є одна (на один мільйон жителів). Дитячих садків українських нема зовсім, навіть в окремих селах стали російськими. Я задавав і задаю собі питання: чому? Відповідь одна: так бажають батьки і діти. А чому так бажають? Бо технікуми, ПТУ, вузи, армія, підприємства, лікарні, крамниці, установи послуగుються російською мовою.

Чи нормально це? На мою думку, ні. Адже німці теж без батога пішли за Гітлером, італійці за Муссоліні і т.д. І поплатились. І батьки, і самі діти поплатяться за свій вибір. Вони не винні, бо не знають, що творять. А не знають, бо цьому питанню мало приділяється уваги, особливо газетами, радіо, телебаченням. Я, наприклад, не чув жодної передачі і не читав у газетах закликів і острого від подібної тенденції, яка суперечить і Конституціям УРСР та СРСР, і марксизму-ленінізму, і просто людяності” (*Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / Упоряд. Олекса Тихий; післяслово О. Зінкевича. – К.: Смолоскип, 2007. – С. 387*).

Завершує свій лист-звернення (говориться про кінцівку листа образно, оскільки самого листа не збереглося, а в чернетці, за якою реалізовано публікацію, немає кінцівки), що його О.Тихий вручив працівникам редакції 2 червня 1972 року, низка пропозицій у царині освіти, з-поміж яких знаковими постають:

1) переведення всіх вишів, технікумів, ПТУ, шкіл на українську мову викладання;

2) не приймати вчителем будь-якого предмета людину, що не знає, не шанує української мови та культури;

3) ганьбити тих, хто питає учнів чи студентів, якою мовою вести предмет чи курс, українською чи російською та ін. (*Там само. – С. 388-389*).

У післяслові “Про книжку Олекси Тихого” Осип Зінкевич підкреслює, що “Олекса Тихий став першою в

Україні людиною, яка збрала в одинадцяти розділах документи і вислови більше ніж 250-ти авторів” (*Там само.* – С. 391), що, поза всяким сумнівом, свідчило про його тривогу за українську мову, прагнення автора віднайти щонайвагоміші аргументи на користь не тільки вивчення української мови, її знання, але й утвердження в Рідній Державі як повноцінної, повноправної для свого народу. Незважаючи на складність обставин, на постійний пошук “ворогів” з-поміж тих, хто боровся за своє рідне, національне самовідродження, Олекса Тихий продовжував свою працю. Працю й справді подвижницьку не тільки тоді, але й сьогодні.

Олекса Тихий не тільки аналізував промовисті історичні факти, простежував перебіг подій, що зумовили стан вжитку української мови у сімдесяті роки двадцятого століття, ґрунтовно розглядав кількісно-статистичні показники перепису населення в межах колишнього СРСР, УРСР, Донецької області, але й визбирував усе те, що руйнувало мелодику рідного слова, засвідчувало прагнення цілої низки “дбайливців” “інтернаціоналізації лексичного фонду усіх мов Радянського Союзу” запровадити в українській мові невластиві, неприродні для неї форми (підтвердженням тут може бути майже вилучення форми кличного відмінка і поступова заміна формою називного, інших граматичних форм та ін.), не кажучи вже про лексичний фонд і под. Тому на цьому тлі укладання **СЛОВНИКА НЕВІДПОВІДНИХ НОРМАМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ СЛІВ (чужих слів, спотворених слів, кальок і т.п.)** (1976) є виявом і чітко усвідомленої позиції шанувальника рідного слова, і прагнення уберегти це слово від “руйнації” тими, хто мав би дбати про нього. Навіть сьогодні, на тлі тих сучасних численних нормативно-лексикографічних видань (пор. праці С.Караванського, Р.Зорівчак, М.Білоус, О.Сербенської, З.Терлака та ін.; див., наприклад: Скарбослов: Російсько-український словник маловідомих слів та виразів / Укл.:

В.Левун, М.Ляшенко. – К.: Бібліотека українця, 2000. – 324 с.; Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова: Практичний словник-довідник. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 88 с. та ін.), відроджуваних словників початку та першої половини ХХ століття (особливо 30-х років; пор.: Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. – К.: Обереги, 2006. – 528 с. (перевидання: Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник, 1918 р., видання відділу народної освіти Подільської Губерніальної Народної Управи. Вінниця. Нова друкарня Пойлішер та друкарня Міського Самоврядування) тощо), ця праця вирізняється ґрунтовністю висвітлюваного матеріалу, прагненням подати щонайвичерпніше слова, які відповідають нормам української літературної мови, а вже потім навести відповідні діалектизми, запозичення.

Уже у Принципах побудови *Словника* автор наголошує на тому, що наперед виноситься невідповідне нормам української літературної мови слово: спотворене слово – *студка, бомага*; калька – *дорослішати, воображало*, чужі слова – *башковитий, любопитство*; запозичені слова, що ввійшли в літературну мову – *ануляція, безбідно*; потім ставляться слова, що відповідають нормам української літературної мови, а замикають слова, на основі яких, за тритомним російсько-українським словником, підбирались слова-покручі. Тим самим ще раз акцентовано, що *Словник* має опертям відому академічну лексикографічну працю, і тому Олекса Тихий підкреслює практичне значення пропонованої праці: “Словник не є науковою працею, не відкриває чогось нового й майже повністю укладений за тритомним Російсько-Українським словником АН УРСР видавництва „Наукова думка”, Київ – 1970 р.”.

Примітно й те, що Олекса Тихий *Словник* не вважав нормативним і таким, що розрахований на науковців, редакторів, письменників, тому що основних користувачів він бачив з-поміж учителів, школярів, а також тих, хто

занедбав рідну мову або втратив контакт із нею. Такого типу праці і сьогодні є вкрай необхідними, оскільки уможливають глибинне проникнення в нюанси слова, його зв'язки з іншими, відображають “умонтованість” слова в народну пам'ять. Найстрашніше, коли “слова мовчать” (Ліна Костенко), подвижництво Олекси Тихого на ниві рідного слова було спрямоване на утвердження рідного слова, його розвій. Повернення **СЛОВНИКА НЕВІДПОВІДНИХ НОРМАМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ СЛІВ (чужих слів, спотворених слів, кальок і т.п.)** (1976) і введення його в активний перебіг сучасного життя ще раз підтверджує сакраментальне, що “рукописи не горять”. Водночас це найкраще пошанування Особистісно-Творчого Я Олекси Тихого, щонайсучаснішого для нас, сучасних, шанувальника культури рідного слова, його мелодики і довершеного звучання.

Донецьк, 2007

Інна Філіппова. .

“Як свисну, – віддасте...”

*“...важко залишатися собою в бутті
зарегульованому, тоталітарному. Та
іншого не дано”.*

Василь Скрипка

У цій історії дивним чином сплелися і поєдналися долі трьох непересічних людей. А почалася вона десь у середині жовтня 1990 року. Зателефонував Василь Микитович Скрипка, просив про зустріч, бо є, мовляв, нагальна справа. (Скрипку знала давно – від 1968 року працювала з ним в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського АН УРСР, а коли – як писав було сам

Василь в есеї “Мій курікулюм...” – “партійні парки” допряли нитку його долі до негайного вигнання із тої наукової установи, прибився він на рік до лівобережного київського ПТУ, де і я того часу працювала як викладачка української мови та літератури.)

А отож за якусь годину сиділи утрюх – Василь Скрипка, мій чоловік Віктор Баришполь та я – розглядали вміст теки, що її приніс Василь.

Він попрохав узяти її на тимчасовий сховок – там був машинопис праці Олекси Тихого, званої як “Словник” (докладніше про це – у статті В. Скрипки “Свічка Олекси Тихого”).

Мотивував своє прохання невлаштованістю побуту в гуртожитку для викладачів Криворізького педінституту (там викладав від 1986 року) та, попри розпал “перестройки”, вірогідністю трусу в помешканні.

Того вечора Василь Микитович був дещо поквапливий, може, й знервований. Гадаю, через те, що його виправа до Києва не мала бажаного вислуду: ніде не вдалося “притулити” матеріяли, зібрані в теці (крім “Словника” О. Тихого і статті В.Скрипки, там був оригінал світлини О.Тихого; лист за підписами Н. Тихої, Ірини та Марічки; два листи – звернення В. Скрипки до можливих видавців).

Прощаючись, він сказав: “Як свисну, – віддасте”. Інтонаційно – це був і вияв довіри, і наголос на важливості матеріялів, і такий-собі припис – зберегти теку до слухної години. Роки минали. Василь Микитович не подавав вісток. Міркувалося, що, певне, мав копію цих матеріялів, то й десь надрукував чи, заклопотаний викладацькими і науковими справами, не мав змоги у нечасті приїзди до Києва забрати ту теку. Її, звісна річ, нікому не показували. Нам було доручено одне – зберігати її.

Випадково, аж 2002 року, дізналися, – Василь Микитович пішов із життя ще 1997 року. Проте й по цій невблаганній події навіть на думку не спадало, що тека – одна-єдина, принаймні “поміж людей”. Зрозуміло,

припускали наявність “Словника” десь у спецархівах, але відповідні структури та їхні сховища – то вже й поготів – “не для людей”.

Отак чекала ця тека аж до весни 2004 року, коли почули з радіо “Свобода” передачу до 20-х роковин від дня смерті Олекси Тихого. Провадив її Тарас Марусик – розмовляв із Василем Овсієнком. Того вечора ми з чоловіком і вирішили, про всяк випадок, зголоситися: чого на світі не буває, а раптом тека – таки “в однині”?

Зустрілася і з Тарасом Марусиком, і з Василем Овсієнком.

На цьому, власне, і закінчилося переховування теки, що її залишив нам Василь Скрипка.

І – останній, заключний епізод цієї драматичної історії. Рік 2004-й, Покрова. Цвинтар у селі Гатне, що під Києвом. Цього дня біля могили Валерія Марченка, журналіста, перекладача та політв’язня, завжди і звідусіль чимало людей.

По панахиді коло могили стоїмо утрьох: мати Валерія – Ніна Михайлівна Марченко, я та ще якась не знайома мені пані. Раптом (і досі не знаю, чому) я й кажу: “І як далі бути з тими матеріялами Олекси Тихого, що залишив Василь Скрипка, до кого ще звернутися?” Жіночка, котра стояла поруч (а це була Людмила Родіонівна Огнева з Донецька), аж підхопилася. Запитання по запитанню, в них – і звично притлумлена гіркота, вагання і радість – невже таки “Словник” зберігся?!

Найвразливішим для мене було запитання стосовно Василя Скрипки. (Мушу туди, у засвіти, послати Вам, Василю Микитовичу, вибачення, але розмова зіскочила саме на таку колію.)

І воно, те запитання, пролунало жорстко й недвозначно: “То що, Скрипка не запроданець? То він не віддав “Словника” до КДБ?”

...Їдучи з цвинтаря додому, весь час верталася до думки, висловленої при початкові цієї розповіді: яким дивним чином спала підозра з Василя Скрипки та як

скрунулася спіраль буття–небуття, прикликавши сюди, до Гатного, три одлетілі душі трьох непересічних людей – Олекси Тихого, Валерія Марченка та Василя Скрипки.

* * *

Вкотре перечитую автобіографічний нарис В.М.Скрипки “Мій курікулюм...”, видрукований у криворізькій газеті “Заграда” (чч. 7 та 8 за 1994 р.). Її, на наше прохання, приніс наймолодший із трьох синів Василя Скрипки – Роман.

Curriculum vitae перекладається з латини як “життєвий шлях”.

І знову відчуваю: щось ніби сплітається у дивовижний візерунок – звучання слова “курікулюм”, так подібного до курликання журавлів у небокраї; рядки з нарису про час, коли Скрипку звільнили з Академії наук “за інакомисліє” – “Пішли дні поза академзоною. І стало тихо в небесах”; і остання його фраза за останньої нашої зустрічі: “Як свисну, – віддасте...”

Даруйте нам, Василю Микитовичу, що віддаємо так запізно.

Київ, 2007

Василь Скрипка.

Свічка Олекси Тихого

Нині вважається зазвичай, прикметою побуту і говорити, і писати, що хочеш, позаяк гласність і демократія, а зовсім недавно за відвертість «паяли строк». У психушці на Ігрени (Дніпропетровськ) на тумбочці під склом у чергового одного з коридорів лежав список «контингенту» – «Те, которые едят». Провокативно говорили й моїй жінці: «У нас достаточно материала, чтобы дать вашему мужу три года». На що вона зреагувала гостро, по-фуріантськи: «Є – садівить, нема – не морочте ні мені голову, і йому дайте

спокій». Якось обійшлося. Щоправда, дід один говорив: «То не совєцький чоловік, що в тюрмі не сидів». А одна компетентна особа докинула мені як пересторогу: «На всіх, хто закінчив вуз, заведена справа». Кажу ж, обійшлося.

Олексу Тихого забрали у лютому 1957 р. У тридцять літ. Після XX з'їзду дехто повертався, на інших же кувались кайдани. Звірина тільки примружила око.

Суд перший. Мордовія. Як мені говорили наближено до вироку (сам не читав), О.Тихий «утверждал, что мы коммунизм не строим и что советская школа зашла в тупик», і написав про це листа до Верховної Ради УРСР «с призывами к свержению существующего строя».

7 років відбув Тихий сповна, «від дзвінка до дзвінка».

Не було в ньому чогось визивного, нахилу до екстремі, акцій. Але в ньому було щось таке, що ніяких пільг, ні заліків, ні полегші, ні милостей якихось годі йому було сподіватися. Він був звичайний – і не схожий на зека. Правдиво відзначив риси його особистості Ю.Кублановський у вірші, написаному 13.08. 1977 р., коли дізнався про другий арешт Тихого:

*Наезжал в столицу на день, на два:
покрутится в суতোлке пестрых стад.
Я любил простые твои слова,
ледяную волю и кроткий взгляд.*

Моє перше враження від О.Тихого було дуже приємним і таким залишилося. Земляк, з котрим я подружив на переломі 60–70 рр., порекомендував мою домівку своєму колишньому союзнику по Мордовії. Мешкав я тоді в Києві, тинявся поза Академією наук з 1972 року – з часу чистки, «шелестівщини», як я пояснював компетентним органам – випханий з далеко не «пістрявої (сірої) отари» науковців як невідповідний посаді, хоч мав звання кандидата наук, з півсотні статей у журналах наших та Чехословаччини, книжку і був доповідачем на VI Міжнародному з'їзді славистів у Празі.

Тихий тримався невимушено, розкуто. До нього дуже пасує кредо Бориса Харчука, коли оце читаємо: «Найліпше йти просто і правдиво» (*«Прапор»*, № 6, 1990 р., с. 15). У ньому вгадувався дар педагога, хоча він ним був і за освітою. Почасти можна спостерегти фальш, коли дорослі спілкуються з дітьми, якась влізливість із нашого боку. Тихий же, як ото дядьки гомонять про види на врожай або чи буде дощ, розпитав мого старшенького про плоди освіти (у 3 класі), потім перевів розмову на музику, завваживши громіздкий, з австрійським імператором інструмент (купили в комісійному на Сіннім базарі за 110 крб.), підсів до піаніно і зіграв кілька етюдів. Світ тихий, невечірній витав тоді в нашій хаті. Було це за рік до його другого арешту (5.02. 1977 р.).

Син Олекси Володимир згадує батька після Мордовії: «Завдяки тому, що там була гарна компанія (див. спогади Миколи Кучера «Півтора року з Барвінським», ж. «Україна», № 31, 1990 р.; Також: Микола Кучер. *Дубравлаг. Спогади, оповідання.* – Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1996. – С. 5–11. – Ред.), він пізнав багато нового, повернувся з безліччю ідей. Почав учити мене гри на баяні (граю й до цього часу), на скрипці, але вона не пішла, учив польської мови (сам читав і говорив нею), англійської – саме з його ініціативи я їздив у Краматорськ на заняття. Коли йому не дали можливості викладати історію, суспільствознавство як ідеологічно шкідливій людині, то він у вечірній читав фізику, астрономію і англійську мову».

Усіх племінників і племінниць Олекса розбурхував, примушував учитися, орієнтував у літературі й мові, купував книжки і роздавав, наприклад, "Собору" Гончара з десяток.

Заходився Олекса коло великої роботи, спрямованої на піднесення престижу української мови, власне, захопився 20 років тому справою, яка болить нині всій нації. По праці й результат: підготовлено рукопис на 390 сторінок, через 1,5 інтервала, під назвою «Мова – народ». Були позитивні відгуки з Донецького університету, від кафедри української

мови і окремих осіб, з Інституту філософії АН УРСР. Рукопис пішов до видавництва «Радянська школа», звідти – до КГБ. На суді – фігурував як речовий доказ.

Ні іменний покажчик, ні науково виважена рубрикація – ніщо, здається, не віщувало біди. Але чорний рецензент знайшовся: Ілля Стебун. Довідка його «фахово» виважена, класично-доносницька: на перший погляд – дуже потрібна і гарно скомпонована праця, а на другий – небезпечна, бо за гарною оболонкою ховається вороже нутро, шкідлива для національного розвитку українського народу Це – вирок, як і судовий у цій справі Олексі 10+5, розрахований на знищення особи.

Пропонований читачам "Словник" Олекса залишив у мене. Я його віднайшов оце аж, бо не зберігав дома з відомих причин – «чорний ворон» кружляв, та не за себе потерпав, а що пропаде праця. У машинописі бракує сторінок п'ять перед літерою «З». У сім'ї Тихого рукопис не зберігся. Але оскільки він виготовлений під копірку, то є надія, що в когось знайдеться ще примірник і зазначену прогалину вдасться заповнити. Очевидно, що Олекса мислив цей словник як плід цілого колективу і шукав, напевне, помічників, і не відмовив би, якби такий знайшовся, у співавторстві. А може у нього й був напарник? Загадка.

Ця робота не стільки відноситься до лексикографії, як ще до стилістики, до побутового усного слововжитку, та й до психології мислення, до культури взагалі, якщо під культурою розуміти й винародовлення та деградацію. Окремі спеціалісти несхвально поставились до «Словника» Олекси, мовляв, що це хибна позиція – починати з негативного. Олекса заперечував: «Та як ви себе виправите, допустивши похибку?». І він мав рацію.

Увесь промінився радістю Олекса, переповідаючи, як його земляки почали дбати про чистоту мови. Зачитував дописи з газети «Радянська Донеччина» (від 21.XI, 12.XII, 19.XII 1975 р., 16.01, 23.01, 30.01.1976 р.), оголошення в пресі «Конкурсу знавців мови» було гарною прикметою. Що

було й для нього неабиякою допомогою. Хотів надати ширшого, республіканського резонансу. Ходив до лексикографів Інституту ім. О.Потебні. Та все безуспішно. Отак у ті часи й поет Василь Охримович хотів у журналі відкрити куточок "Навколо слова". Заборонили. І, як мені переповів очевидець, В.Охримович тоді, розжарений до білого, втративши терпець, вигукнув, ні до кого: «Боятися! Слова боятися!! Щоб ви дітей своїх боялись!».

«Словник» Олекси Тихого проситься до ряду праць, започаткованих Б.Д. Антоненком-Давидовичем. (*Борис Антоненко-Давидович. Як ми говоримо. – К.: Рад. письменник, 1970. – 256 с. і подальші видання. – Ред.*)

Людам різних верств, професій, віку, будь-якого освітнього цензу подасть він практичну допомогу. Щоб далеко не ходити, згадаймо стиль мовлення на сесії Верховної Ради УРСР!

Світло духовності педагога, вченого, мужнього борця-патріота проходить через роки у наше сьогодні.

Кривий Ріг, 28 серпня 1990 року.

Слово і час, № 11 (383), 1992. – С. 34-35.

Михайло Горинь.

3 інтерв'ю С. Чернилевському

**режисерові фільму про Василя Стуса
«Просвітлої дороги свічка чорна»**

Я з Тихим познайомився десь у сімдесят сьомому році. Я дуже довго сидів з Левком Лук'яненком у Володимирській тюрмі. А про Володимирську тюрму згадую справді як про академію. Коли в Кучинському концтаборі я мав таких цікавих людей, як Баліс Гаяускас, Леонід Бородин, Микола

Горбаль, то там, у Володимирській тюрмі, я мав теж дуже гарне оточення. Там були Лук'яненко, Зіновій Красівський, Огурцов із групи Бородіна, Гунар Астра, багато литовців, латишів, інші люди.

Коли я був з Лук'яненком, то він мені каже, що він у Мордовії зустрічався з таким Олексою Тихим, він десь із Донбасу, дуже цікавий чоловік, сів за Угорщину. Коли ти вийдеш, то постарайся з ним познайомитись. Але та метушня житейська... Якогось я написав листа до нього. Але, мабуть, кагебісти того листа перехопили і, таким чином, знайомство не відбулося. Раптом приходять до мене чоловік і каже: «Я Олекса Тихий». Дуже красивий і цікавий мужчина. Одягнений так по-простецьки, як одягається сільський учитель. Я кажу:

– Може, ви Тихий, а може, й не Тихий.

– Я вам можу показати паспорт.

До мене приходила на перевірку міліція, показували мені паспорт. Один з них був Тарасенко, але виявилось, що я його знаю не як міліціонера, а як кагебіста. Так що документи нічого не значать.

– Я сумніваюся, що ви є Тихий, але я вам скажу, що ми будемо говорити так, ніби ви є Тихий. Я буду з вами абсолютно відвертий, щирий, але завжди буду мати під знаком питання, чи ви є Тихий. Вас це не ображає?

– Ні.

Беремося до діла. Ми починаємо обговорювати цілий ряд проблем, які, якби він був не Тихий, могли б для мене закінчитися дуже драматично. Але минає місяць, другий, третій, і я вже переконуюся, що то справді був Тихий. Такий ступінь довіри. Такий мій підхід до людей був. Нас не було кому рекомендувати один одному. Вір або не вір. До речі, ми, ті, хто знаходилися в опозиції, відрізнялися від тих, хто був при владі і хто користувався достатками того фальшивого суспільства. Через те, що там був великий ступінь недовіри. Скажімо, у верхніх колах нашої літератури, у партійних колах того нема. А ми зустрічалися з першого погляду, що цікаво.

Він був справжній педагог. Це був чоловік, залюблений у нашу літературу і у свою Донеччину. Треба було мати велику мужність і дуже велике серце, аби любити й отой русифікований Донбас. А він з такою скрупульозністю збирав оті слова, як він називав, покручі. Кажу: Олексю, ну на якого біса ви це збираєте? Кому потрібні оці покручі українсько-російської мови?

Він каже:

– Ви знаєте, то є величезне надбання нашої псевдокультури. Ви ж бачите, тим живе Донеччина. Такий словник вкрай необхідний.

Надзвичайно цікава сама ідея такого словника.

Так. А потім він приносить до мене книжку, товстезну книжку, може, на триста сторінок машинопису. Це висловлювання різних діячів культури, науки, філософії про українську мову. І, звичайно, Маркса, Енгельса, Леніна.

Це була спроба покласти на стіл учителеві таку працю, яка би показала тому вчителю, що українську мову варто любити, оскільки її любили і поважали видатні люди. Він постійно був націлений на те, щоб якимось розбудити оту сонну національну свідомість нашого народу. *(Ідеться про машинопис книжки: Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / Упорядник Олекса Тихий; післяслово О.Зінкевича. – К.: Смолоскип, 2007. – 416 с.).*

Олекса теж був людиною трагічною. Якоюсь мірою він нагадував Стуса, але відрізнявся і манерою поведінки, і своїм таким флегматичним характером. Я його зустрів у концтаборі, коли він був важко хворий. Йому зробили операцію. Зробили операцію дуже погано. Була велика пропуклина, як м'яч. Він з тим дуже мучився. А потім та пропуклина стала причиною його смерті. Виявляється, потім це дало ракові метастази. Але він хотів утвердити себе, не хотів коритися обставинам. Його в'язні звинувачували, що він спеціально лізе на рожна. Як це виглядало? Він сказав: «Заборонено в таборі з вусами бути. Заборонено, але я не хочу слухатися цієї заборони». І ось, коли доводилося йти до лазні, то йому скручували руки, натягували

на нього кайдани і насильно голили йому вуса. Він знов запускав вуса, а вони потім знов насильно голили йому ці вуса. Оце був дух протистояння табірним правилам: я не хочу коритися табірним правилам. Воно дуже перегукується з тим, що я казав про Стуса. Але Стус свій протест проти неволі висловлював у поетичній формі. Це були поетичні вибухи. В Олексі Тихого той протест носив цілеспрямований, спокійний, але неподатливий характер: ви що хочете робіть, а я вусів голити не буду. Люди його не розуміли. Люди його лаяли за те, що його мучать, а вони мусять дивитися на це. Ніхто не хотів розуміти, що то є той острівець, на якому стоїть його Особистість, і він того острівця концтаборові віддати не хоче.

Я того не застав, але мені розповідали, що його хотіли комісувати у зв'язку з тою хворобою. Він категорично відмовився. Він розумів, що його чекає, але він не хотів ніякої подачки з їхньої руки.

Він закінчив математичний відділ, а потім ще пішов у Московський університет і закінчив філософський відділ. Була та людина математичного способу мислення. Якщо Стус – то буйна, як яблуня весною, фантазія, якщо Юрко Литвин – це щось таке заманливе, як соковитий вечір або багатобарвна з запахами ніч, то Олекса Тихий – це впорядкована хата, де все є на своїх місцях. Це абсолютний жрець логічного мислення. Він усе розкладав по поличках, і його часом тяжко було слухати через те, що все в нього піддавалося логічному розбору. Люди йому казали, що не все піддається формальній логіці. Що є щось таке, що може замінити цілу систему доказів. Використай багату, цікаву метафору – і це буде більше, ніж ти півгодини говориш. Але для нього це було далеке від істини. Він будував свої логічні схеми.

Тюрма була страшна не стінами, не ґратами. Тюрма була страшна людьми. Вони (кагебісти. – *Ред.*) це старалися максимально використати. Вони наперед знали, хто з ким може конфліктувати. Вони зводили до камери людей, які психологічно несумісні, і таким чином наперед програмували

конфлікти. Бо вони знали, що конфлікти набагато швидше вбивають особистість, ніж будь-які репресії в карцері чи щонебудь інше.

Вміти якимось чином приглушити ті риси, які ведуть до конфлікту, знайти такий рівень порозуміння, який дасть людині можливість залишитися людиною і, одночасно, не викликати непорозуміння – це було велике мистецтво. Мені здається, що Олексі не треба було робити ніяких зусиль. Він дуже добре розумів, що кожна людина хоче бути особистістю, і він нікому не ліз із чобітьми на плечі. Він був спокійний, врівноважений, говорив повільно. Отаким я собі пригадую Олексу.

Пане Михайле, ми говорили про всіх трьох, кого перевозила моя кіногрупа (разом з родичами) з Пермської землі сюди, на Україну. Ви, я знаю, доклали дуже багато зусиль тут, на Україні, щоб відбулося це перепоховання.

Власне кажучи, можливо, ви якоюсь мірою перебільшуєте мою участь у цьому. Я безпосередньо контактував у цій справі з Іваном Драчем. Думаю собі, що Драч зробив дуже багато для того, щоб перепоховати наших людей, наших героїв тут, у Києві, на Україні. Він ходив і в ЦК партії, він ходив в інші установи. Моє завдання полягало в тому, щоб організувати громадськість у тій справі. Я брав активну участь у засіданнях комітету, який готував усе, щоб зустріти вас. І автобуси, і хто що де мав робити... Тобто на мої плечі лягла частина організаційних заходів для того, щоб відбулося те, що відбулося.

Яким чином вирішилось, що вони будуть поховані на Байковому кладовищі?

Йшла мова, щоб їх поховати на Лісовому. Якоюсь мірою був згідний на це й син Стуса Дмитро. Але ціла наша група, Драч, я при тому був, ще хтось був, зустрілися з головою міста. А тим головою міста був тоді... Вискочило мені прізвище. (1979 – 1990 рр. головою Київського міськвиконкому був Згурський Валентин Арсентійович. – Ред.) І той голова міста пішов назустріч, щоби поховати всіх

трьох на Байковому цвинтарі. Було спеціальне засідання міськради. Йшла мова про те, що Стус поет, а при чому тут Тихий Олекса і Юрко Литвин? Але кінець-кінцем зійшлися на тім, щоб поховати всіх разом. Я вважаю, що це була велика перемога. І я думаю, що тільки згодом ми оцінимо те, що сталося.

Це вирішилося буквально напередодні нашого прильоту?

Буквально напередодні вашого прильоту.

Я не випадково питаю. Ми прилетіли сюди вісімнадцятого (листопада 1989 року. – Ред.), а ще сімнадцятого нас тримали там на кладовищі до тьмян-тьмущої і робили все необхідне, щоб нічого не відбулося, щоб ми не встигли викопати, перевезти до літака і так далі. І було таке враження, що сімнадцятого десь до другої години дня все ще вирішувалось тут, у Києві.

Так, так.

І як тут вирішилось, то тоді, видно, хтось сигналізував туди, в Пермську область, і тільки тоді відпустили Володю Шовкошитного з домовинами...

Я вам скажу, що до цієї справи доклалися чимало людей. І Спілка письменників дуже багато зробила. І наша Гельсінкська спілка дуже багато зробила, і Рух дуже багато зробив. Ви бачили, що то треба було організувати – і автобуси, і геть все чисто. Думаю собі, що вийшло воно непогано.

Що ці три постаті, і не тільки вони, а й, може, Валерій Марченко, Іван Світличний для вас значать? Як вони живуть у вас? Яке їхнє значення сьогодні для України?

Мабуть, кожна людина переосмислює той досвід, який вона набула протягом свого життя. Я належу до числа тих людей, які стараються постійно брати з оточуючого середовища щось для себе, якоюсь мірою спроектувати собі на душу. Мене завжди вражали люди, які прагнули високого і благородного. Я собі думав так. З одного боку, Василь Стус дуже цінив своє поетичне обдарування, а з іншого боку, він готовий був покласти життя, аби відстояти певні принципи. Це був аристократ духу. Отой аристократизм духу характерний

і для Василя Стуса, і для Юрка Литвина, і для Олекси Тихого, і для Валерія Марченка, і для Михайла Сороки. Тобто це були люди, які вмiли жертвувати. І мені здається, що проблема жертвостi не є поняття моральне, тiльки релiгiї. Без жертвостi ми не зможемо осягнути того, до чого прагнемо. Не можна буде побудувати Української держави, якщо не буде тих, які готові жертвувати всiм. Не можна побудувати хати, якщо господар і його сiм'я не готові жертвувати і достатком на столі, і добрим одягом, і відпочинком, бо треба працювати від ранку до ночі.

Я був свiдком жертвостi пiд час подiй сорокових рокiв, коли УПА воювала з радянською владою. Мене завжди дивувало, як так сталося, що отой сiльський хлопець, якого я знав у моєму рiдному селі, який любив дiвчатам розказувати сальні анекдоти, раптом, коли опиняється в безвихiдному становищі, кладе собі пiд пiдборiддя гранату і розривається. Чим це пояснити, що він не хотiв iти в полон? Мені здається, що якщо зараз є якась велика вада нашого нацiонально-визвольного руху, то тою вадою є вiдсутнiсть жертвостi у багатьох тих, хто вже сьогоднi кричить, що вони є великі патрiоти. Я бачив ту жертвостi, я бачив той спокiй, з яким люди вмирили і з яким люди готові були вмерти. Перед моїми очима смерть Михайла Сороки – одного з найбільш авторитетних українських полiтв'язнiв. Перед моїми очима поведiнка Марченка, який дуже добре знав, що він помре. Він нiколи не хникав і не впадав в iстерику. Цей гордий лебiдь вмирав спокiйно. Знаєте, це захоплює.

І коли людині тяжко стає, коли ти йдеш додому розбитий, вiдбувши оті Верховні Ради, а потiм ще йдеш у отой Рух, приходиш тяжко втомлений, вже спати не можеш – і тодi думаєш, що тi хлопці були в гiрших умовах, що тi хлопці показали велич духу. І, ви знаєте, це мене тримає. Я бачив тих людей. Я знаю, що такі люди є. А коли є такі люди, то той народ не є мертвий, той народ не є безперспективний. І, незважаючи на те, що ми маємо трьох отаманiв iз двох дiячiв, я думаю, що ми зможемо все це перемогти. Якщо ми будемо

мати таких, як Марченко, таких, як Стус, таких, як Литвин, як Тихий, як Михайло Сорока... Для мене це важить. Для мене важить, що людина може жертвувати найдорожчим. Для Стуса поезія була його покликанням. А він витягнув це, поклав на стіл для того, щоб утвердити ідею. Ми можемо сьогодні говорити, що Україна втратила великого поета. І, можливо, не треба було так робити. Але, з іншого боку, ми не знаємо, як би воно сталося, якби Стус впрягся в тюремну лямку і став слухняним в'язнем. Чи був би Стус тоді поетом? Для мене є прикладом ті люди.

Для мене важить ще й є те, що, незалежно від обставин, ті люди вміли працювати. То всі були дуже працьовиті люди. Я завжди захоплювався, як можна серед такої метушні кожну хвилину вільного часу використовувати, щоб перекладати того Рільке, думати про те, чому українська поезія не на європейському рівні, і робити все для того, щоб вона такою була.

Такий потяг до високих ідеалів і підпорядкування всього свого життя оцьому великому потягу до вічного і великого. І я собі думаю, що я є в тому відношенні дуже щаслива людина.

Київ, березень 1991.

За виданням: Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах. Частина 2. Упорядкування Богдана Підгірного. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – С. 284-289.

Василь Овсієнко.

Повстав і поліг

*Ще кілька літ – і увірветься в'язь.
Колючий дріт увійде в сни діточі.
І всі назнаменовання пророчі
Захочуть окошитися на нас.*

Василь Стус

Здається, в'язь колючого дроту, яка туго єднала цілі покоління українців, урвалася. Дай, Боже, назавше. Але не всі знають – а хто й не хоче знати, – чиїми і якими надзусиллями розривався той колючий дріт. І що не були ті люди “залізні, із пластику, шкла і бетону”, як писав Василь Стус, а зліплені вони були з такого самого тіста, що й кожен з нас. Що їм так само боліло і мерзло тіло, як болить і мерзне кожному, їм так само хотілося поживи, тепла і ласки, як кожному з нас. І не гартував Господь тих людей в огненній печі – вийшли вони з тієї ж життєвої дійсности, що й усі ми. Що не вродилися вони героями, як тепер їх намагаються зобразити і тим ніби пояснити власну неучасть у не таких давніх подіях. Одним вони вирізнялися з-поміж “простих совєтських людей”: поводилися *нормально*, згідно з приписами християнського морального вчення і згідно з національними традиціями. Та коли величезна більшість українців похилилася і призвичаїлася до ненормальної поведінки, то життя нормальних людей на такому тлі справді здається подвигом.

Таким подвижником українського духу був Олекса Тихий. Він загинув у Пермській тюрмі 5 травня 1984 року на 58-му році життя. Перед цим карався в таборі особливого режиму ВС-389/36, що в селищі Кучино Чусовського району Пермської області, на Уралі, де мені довелося провести з ним в одній камері кілька місяців.

Україна пам'ятає перепоховання 19 листопада 1989 року трьох загиблих у неволі в середині 80-х років політв'язнів-правозахисників Василя Стуса, Юрія Литвина та

Олекси Тихого. Той небачений від часів перепоховання Тараса Шевченка велелюдний похорон став одним із найзначніших шаблів на шляху нашого поступу до незалежності. Здивовані перехожі питали: кого ховають? Ховали "особливо небезпечних державних злочинців", "рецидивістів". За що ж їм така шана? Про Стуса вже дещо чули, про Литвина й Тихого – менше, але однакову їм віддавали шану, бо міра жертвовності кожного була однакова – життя.

Ті "назnamenовання пророчі", на яких нині намагаємося будувати нашу Україну, – вони справді окошилися на окремих особистостях. На них, як на залізних стовпах, трималося – і не обрушилося! – наше духовне небо, навіть у найчорніші часи нищення нас як народу. І стояли ті стовпи по всій Україні. Ушановуючи донеччанина Олексу Тихого, згадаймо його краян – інтелектуалів і громадян, які зробили б честь будь-якій нації: Миколу Руденка, Надію та Івана Світличних, Василя Стуса, Івана Дзюбу, Петра Григоренка. До честі донеччан – вони виявлялися особливо стійкими в обороні української правди перед цілим сонмищем брехунів, лицемірів і лакуз – усім ідеологічним апаратом Імперії Зла. Ось уривки зі статті Олекси Тихого "Думки про рідний Донецький край", написаної наприкінці 1972 року. (Опублікована моїми та Анатолія Лазоренка стараннями в ж. "Донбас, ч. 1, 1991 р., с. 136 – 158). О. Тихий надіслав був її тодішньому Голові Президії Верховної Ради Української РСР І.С. Грушецькому.

"Я уродженець і мешканець Донеччини. Маю 46 літ від народження. Вчився у радянських школах, закінчив філософський факультет Московського університету ім. Ломоносова. Працював у школі, сидів у тюрмах і таборах, працював на заводі. Зараз працюю слюсарем-монтажником 4-го розряду.

Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя у творенні добра людям, у піднесенні матеріального і культурного рівня народу, у пошуках істини,

у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя.

Хто я? Для чого я? Ці питання ніколи не покидали мене. Постійно думав над ними, постійно шукав і шукаю відповіді на них.

Сьогодні думаю:

1. Я – українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, умінням ходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити і споживати матеріальні блага. Як громадянин СРСР, і як "советский человек" і передусім як українець, я – громадянин світу, не як безбатченко-космополіт, а як українець. Я – клітина вічного живого українського народу. Окремі клітини будь-якого організму відмирають, але організм живе. Окремі люди рано чи пізно так чи інакше вмирають, а народ живе, бо народ безсмертний. (...)

Люблю свою Донеччину, її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трудівників землі, заводів, фабрик, шахт.

Любив завжди, люблю сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови. (...) А що не маю хисту, таланту, щоб ще більше прославити її, – то не моя вина і, сподіваюся, то мені буде вибачено.

2. Я – для того, щоб жив мій народ, щоб підносила його культура, щоб голос мого народу достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури. Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю, молоко та яйця. Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та письменників, українських композиторів та акторів.

3. Я, очевидно, поганий патріот, слабодуха людина, бо, бачачи кривди рідного народу, примітивізм людей, усвідомлюючи гіркі наслідки сучасного навчання й виховання дітей, випадання з кола культурного розвитку мільйонів моїх одноплемінців, задовольняюсь ситістю, маніловськими мріями, крихтами культури тільки для себе. І не маю ні мужності, ні волі активно боротися за долю німих, забитих земляків своїх – донбасівців, за розквіт національної культури на Донеччині, за прийдешнє.

Не вина, а біда простих людей (тобто працюючих робітників та селян), що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині.

Не біда, а вина кожного інтелігента, кожного, хто здобув вищу освіту, займає керівні посади, а живе тільки натоптуванням черева, байдужий, як колода, до долі свого народу, його культури, мови.

І чи не злочином годилось би кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше, як тільки інтелектуальним геноцидом. (...)

Я – інтернаціоналіст за переконанням, зичу свободи, національної незалежності, матеріального та культурного розвитку в'єтнамському, індійському, арабському народам, народам Африки, Азії, Америки та всім іншим. На земній кулі не повинно бути голодних, колоніальних, відсталих та малих народів. Хай кожний народ живе на своїй землі, хай творить у міру своїх можливостей культуру та науку і ділиться своїми здобутками з усіма народами світу. Хочу, щоб і український народ, зокрема, його частка – донбасівці – вносив свою лепту в скарбницю світової культури". (С. 141 – 142).

Це, нагадую, написано в 1972 році, коли суловська пропаганда проголошувала національне питання вирішеним в СРСР повністю й остаточно – і водночас андроповська банда чинила черговий погром української інтелігенції.

Олекса Тихий встиг зафіксувати на папері лише дрібку з того, що передумав. Окрім названої, збереглися статті "Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області" (2 січня 1972 р.), "Вільний час трудящих" (15 квітня 1974 р.). (Опубліковані в брошурі Олексій Тихий. *Роздуми. Збірник статей, документів, спогадів. Упорядкував О. Зінкевич. Українське видавництво "Смолоскип" ім. В. Симоненка, Балтимор – Торонто, 1982. – 80 с.*), "Сільські проблеми" (1974). Укладав він "Словник невідповідних нормам української літературної норми слів (чужі слова, спотворені слова, кальки і т.п.)". У мене на руках є 64 сторінки машинопису, з літерою "М" включно. О. Тихий подає слово-покруч, у другій колонці – правильне слово, у третій – джерело, з якого воно прийшло. А найбільша праця Олекси Тихого – збірка висловлювань видатних людей про значення мови "Мова народу. Народ" на 303 сторінки щільного машинопису. (Вийшла стараннями його сина Володимира Тихого: **Олекса Тихий. Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / Упорядник Олекса Тихий, післяслово Осипа Зінкевича. – К.: Смолоскип, 2007. – 416 с. – Ред.**). Він цитує біля 450 авторів. Ця праця була задумана як посібник для вчителів. 1976 року автор відвіз один її примірник в Інститут філософії та вручив професорові Володимирі Юхимовичу Євдокименку – відомому "борцеві з українським буржуазним націоналізмом". (Див. книгу: *В.Ю.Євдокименко. Критика ідейних основ українського буржуазного націоналізму. Видання 2-е, виправлене і доповнене. К.: Наукова думка, 1968. – 294 с.*). Другий – не менш відомому "борцеві" на ниві стукацтва, професорові Донецького університету Іллі Ісаковичу Стебуну. Результатом був негайний донос останнього в КГБ та обвинувальні свідчення його та викладачки Л.О.Бахаєвої на суді 1977 року, що "Тихий на кафедрі в їх присутності висловлював (...) злісні наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад". А от відділ національних відносин

Інституту філософії АН УРСР рекомендував книжку видавництву “Радянська школа”. Щоправда, сталося це за півтора місяця до арешту автора, то її звітти передали в КГБ. Ця книжка ой якою доречною була б нинішньому вчителю, бо мовна ситуація, принаймні на Донеччині, не покращилася. А ще Олекса Тихий перекладав з польської “Українські ночі, або Родовід генія” Єжи Єнджеєвича. Ця книжка про Т.Шевченка в нас вийшла аж за незалежності.

Людина колосальної інтелектуальної потенції і видатного педагогічного хисту, Олекса Тихий за умов колоніального режиму не міг стати великим педагогом і вченим, бо замість кафедри мав каторгу. Не став він і державним діячем, бо “в нашій країні, Богу милім”, ворог старанно пильнував, щоб з-поміж нас не виростили провідники нації, які могли б вивести свій народ “на ясні зорі, на тихі води”. Однак Олекса Тихий збувся як людина, як українець, якому віддаватимуть шану й ті, що житимуть після нас, бо підуть вони у мандрівку століть з його духа печаттю (І.Франко).

Мій читач уже міг зауважити, що ні про кого з колишніх політв’язнів я не писав з таким пафосом (не отим “фальшивим патосом”!), як про Олексу Тихого. Але про нього неможливо говорити іншими словами. Я філолог, за Слово був тричі покараний, то знаю ціну Слова. То ж свідчу: це була людина, близька до того ідеалу, де починається святість.

Згадуючи про Олексу Тихого, я не можу позбутися враження, що такі люди бувають хіба що в книжках. Артур з роману “Овід” Етель Ліліан Войнич. Або Мартін Іден з однойменного роману Джека Лондона. Але Олекса Тихий був не книжний герой, а жива героїчна особистість. Людина глибокої внутрішньої культури, він сам збудував себе, виховав, загартував, закував у залізні лати воїна, постійно себе вдосконалював і цілком підпорядкував себе справі визволення України. Цілком. І свідомо поклав за неї світлу свою голову. Це зразок, яким має бути справжній мужчина:

толерантним, доброзичливим до людей, але вимогливим і нещадним до себе, завжди і всюди твердим і непохитним у своїх моральних переконаннях, незалежно від того, чи бачать, чи оцінять це люди. Сумління твоє, тобто Бог, завжди з тобою. Він усе бачить.

Поміж політ'язнями не говорилося високих слів, але цінувалася честь: кожен сам собі знав, що він тут не сам за себе. Що він – на передовій, що стоїть перед лицем ворога з єдиною своєю зброєю: гідністю. А з гідности кожного українця складається честь українського народу. Тому треба шануватися.

Олексій Іванович Тихий прийшов у світ Божий 27 січня 1927 року на хуторі Їжівка Костянтинівського району Донецької області. Батько Іван, робітник, помер по війні. Мати Марія, селянка, померла вже під час його останнього ув'язнення. Брат Микола, на два роки старший, загинув на війні. Мав Олекса сестер Зіну та Олександру. Ще в 1948 році Олекса був ненадовго ув'язнений за критику кандидата в депутати. Навчався в транспортному та сільськогосподарському інститутах, працював у Златоусті. Закінчив філософський факультет Московського університету. Там одружився з Ольгою, 1949 р. народився син Микола. Але він не міг залишатися в Москві, повернувся в Україну. Працював учителем у школах Запорізької та Сталінської областей, викладав історію, українську мову й літературу, фізику й математику. Це був універсальний учитель, який міг і хотів створити свою школу. Він було запропонував райвно, що бере клас і веде в ньому всі дисципліни і виховання. Звичайно, цього йому не дозволили. А згодом усунули від гуманітарних дисциплін.

Ще в молодості він склав для себе оце життєве кредо:

“Для чого я живу?”

1. Щоб жило людство, мій народ, мій рід.

2. Щоби не зробити нікому ніякого зла, не проявити ні до кого ніякої байдужості й несправедливості в його долі, тяжкому становищі, горі.

3. Я – свідомо частка Всесвіту, людства, свого народу, оточення за місце проживання й роботи, у колі своїх друзів і недрузів. Я за все відповідальний.

4. Я маю людську гідність, національну гордість. Нікому не дозволю топтати ні перше, ні друге.

5. Зневажаю смерть, голод, бідність, страждання і саму зневагу.

6. Прагну, щоб моє “я” було гідне наймення “людина”. У всьому, завжди незалежно від обставин чиню згідно зі своїм сумлінням.

7. Щоб поважати й цінувати працю, переконання й культуру кожної людини, на якому б рівні в порівнянні з моїми, загальноприйнятими і найвищими досягненнями людства вони не перебували.

8. Щоб до останнього подиху вчитися і, по можливості, без насильства й примусу навчати всіх, хто бажає в мене вчитися.

9. Щоби зневажати сильних, багатих, авторитетних, якщо вони свою силу, багатство й авторитет використовують для кпин, знущань, чванства перед іншими людьми або хоч би однією людиною.

10. Байдужим до тих, хто живе тваринним життям. По можливості намагаюся допомогти кожному такому усвідомити себе людиною.

11. Щоб вивчати, підтримувати, розвивати мову, культуру, традиції свого народу.

12. Щоби позбутися і сприяти іншим позбутися всього низького, підлого, чужого духові людства”.

(Ж. “Новое время”, № 51, 1990 р., с. 36 – 37. Зворотній переклад мій. – В.О.).

Неухильно дотримуючись цих своїх принципів, Олекса Тихий звернувся до ЦК КПСС з листом протесту проти окупації Угорщини, за віщо був 15 лютого 1957 року заарештований удруге. Ось уривки з куцого вироку Сталінського обласного суду від 18 квітня 1957 року (його

опублікував Л.Лук'яненко в книжці *“Не дам загинути Україні!”*, К.: Софія, 1994, с. 132-133):

“... висловлював антирадянські погляди, заявляючи, що радянська школа, начебто, зайшла в тупик і що комунізм в СРСР не будується”; “що в колгоспах і радгоспах трудящі перебувають у злиденному стані. Вибори до Рад депутатів трудящих назвав комедією... ”; “Виправдовував дії угорських контрреволюціонерів-заколотників і висловлював заклики до повалення державного ладу, що існує в СРСР”. Певно, що останнє – приписка суду, але:

“У пред'явленому звинуваченні підсудний Тихий О.І. винним себе не визнав, проте підтвердив усі факти, викладені вище, посилаючись при цьому на те, що в його діях немає складу злочину”.

Дістав 7 років ув'язнення в таборах суворого режиму та 5 років позбавлення громадянських прав за ст. 54-10 КК УРСР. Карався в таборі ЖХ-385/11 на ст. Явас Zubovo-Полянського району, Мордовія, рік провів у Володимирській тюрмі. У неволі близько знався з композитором Василем Барвінським, з лікарем Володимиром Кархутом, якому допомагав складати книгу про лікарські рослини, з Юрієм Литвином, Левком Лук'яненком.

Коли звільнився 1964 року, то до школи – улюбленої його справи – не допустили й на гарматний постріл. Щоправда, в середині 60-х дозволили були працювати у вечірній школі в Олексієво-Дружківці, але це тривало недовго. Викладати так, як він хотів, не давали, а як влада хотіла – він не міг. Працював робітником, набувши з десяток спеціальностей, охоче їздив на всілякі перекваліфікації, бо це давало можливість зустрічатися з новими людьми, а також працювати в бібліотеках різних міст. Багато мандрував по історичних місцях, беручи з собою сина Володимира (1952 р.н.). Часто на велосипедах. Відвідував багатьох своїх друзів-спів'язнів, розвозив літературу самвидаву. З розчуленням згадує Левко Лук'яненко, як Олекса йому, щойно звільненому після 15 років, привіз трилітровий слоїк

липового меду зі своєї пасіки. А коли пізніше зайшла мова про створення Української Гельсінкської Групи, остеріг: “Не вступай до Групи поки що. Ти ж щойно з в’язниці. Поглянь оно, який худючий. Відпочинь хоч трохи. До тюрми ще встигнеш”. Лише він подумав не про себе, про іншого”. Він сам ішов, але не штовхав іншого. (Ж. “Донбас”, ч. 1, 1990, с. 138. Також нарис Л.Лук’яненка “Олекса Тихий” у його книжці “Не дам загинуть Україні!”, К.: Софія, 1994, с. 116 – 132).

Але сам, нагодившись до піднаглядного Лук’яненка в Чернігів якраз тоді, коли там був з першими документами УГГ Микола Руденко, прочитав їх, вписав факт обшуку в себе і підписав, ставши таким чином її співзасновником. І першою, разом з Руденком, жертвою репресій проти неї. (Див. М.Руденко. Найбільше диво — життя. Спогади. Київ – Едмонтон – Торонто: Таксон, 1998.— С. 433 – 434, 450, 459, 463 – 465, 499).

15 червня 1976 року під час обшуку в Тихого вилучений машинопис “Мова – народ”. Дві доби його тримали під вартою “за підозрою в пограбуванні магазину”. Під час обшуку 24 грудня 1976 року виявили на горищі комірчини заліплений у глину німецький карабін системи “Маузер” зразка 1898 року, про який Тихий нічого не знав. Можливо, його ще під час війни сховав там брат Микола, який пішов на фронт і загинув. А ще Олекса згадував, як під час обшуку збиралися в нього зривати підлогу, бо в записнику виявили запис: “огнестрельное оружие – пол”. Аж сам Олекса згадав, що це він так записав том “Большой советской энциклопедии”, якого шукав, щоб докупити.

Заарештували Тихого 4 лютого (за документами – 5-го) 1977 року за звинуваченням у зведенні наклепів на радянську дійсність (ст. 187-І). Та в ході слідства справу перекваліфікували на “антирадянську агітацію і пропаганду”, ст. 62, ч. 2 КК УРСР. Тихого звинуватили також у “незаконному зберіганні вогнепальної зброї” (ст.

222 КК УРСР). Отого карабіна, знайденого на горіщі. До речі, син його Володимир знає, що батька кілька днів тримали в Дружківці і пропонували емігрувати. Не треба навіть одружуватися на єврейці. Але Тихий відмовився: “Моє місце тут, а не за кордоном”.

Суд у справі Тихого і Руденка був гучним, хоча відбувався в “ленінській кімнаті” контори “Змішторгу”, з якої зняли табличку, щоб її не можна було знайти. Рідних пустили до зали суду лише шостого дня. (Див. хоч би мою статтю “Правозахисний рух в Україні”). Відбувся він 23 червня – 1 липня 1977 у м. Дружківка Донецької обл. Тихому інкримінували статті “Роздуми про українську мову та українську культуру на Донеччині”, “Думки про рідний Донецький край”, “Ви і ми”, “Сільські проблеми”, тексти Декларації УГГ, Меморандумів Групи та інше, хоча Тихий здебільша лише підписував документи Групи.

Досвідчений зек не залишив від звинувачення каменя на камені. Перегляньте лишень стенограму, зроблену з пам’яті його сином Володимиром. Це зразок залізної логіки, терпіння, наполегливості, гідності. (Див. згадану брошуру “Роздуми”, с. 37 – 50, інші видання, зокрема, наше: *Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських угод: Документи і матеріали. В 4 томах. Харківська правозахисна група. // Харків: Фоліо, 2001. – Т. 2.– С. 129 – 149).*

Але суд і не збирався доводити факти “наклепів на радянський державний і суспільний лад”. Не кажучи вже про мету “підірвати існуючий лад”. Висновок суду був визначений у Політбюро ЦК КПРС. (Див. “Розмову з М. Руденком” у щойно згаданому виданні, т. 1, с. 48).

Як особливо небезпечний рецидивіст, О.Тихий дістав за ч. 2 ст. 62 максимальне покарання – 10 років таборів особливого режиму і 5 років заслання, а М.Руденко теж максимальне: 7 р. суворого режиму та 5 р. заслання за ч. 1 цієї статті.

Спровадили рецидивіста в табір "Сосновка", що в Мордовії. Уже там у нього була виразка шлунка. Його етапували до лікарні в м. Нижній Тагіл, повернули до Мордовії.

Тихий у зв'язку зі зміною обставин не понизив для себе планку. Левко Лук'яненко розповідав, що коли навесні 1978 року Олекса розпочав був голодування протесту проти нелюдських умов утримання політ'язнів, то він, Лук'яненко, намагався стримати його, бо страждання, тим паче смерть його, будуть тільки на втіху катам. "Якщо я помру, то муситимуть пом'якшити режим, вам буде легше", – вважав Олекса. Гай-гай, коли один за одним уже в Кучино, на Уралі, помирали Андрій Турик, Михайло Курка, Іван Мамчич, Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко, Акпер Керімов, Василь Стус, то нас так закоркували в пляшку, що звідти не виходила ніяка інформація. А нема в світі інформації, нема протестів – то заповіт генерального жандарма Андропова виконується неухильно: довести світові, що в СРСР нема політ'язнів, – виморивши нас.

Тоді Олекса витримав 52-денне голодування. Це вже на межі загибелі. Утримували його в карцері. Це якраз був комариний період. Його, лежачого на підлозі, заїдали комарі. Ніякого захисту від них не було, Олекса не мав уже сили їх відганяти. Нарешті його переводять у лікарню. Юрію Федорову, який сидів у сусідньому карцері і рятувався від комарів, палячи старий бушлат, наказали винести Олексу з карцера. Юрій згодом розповідав, що був здивований, який він легкий, кілограмів 40. А був це високий, колись сильний, красивий чоловік.

У жовтні 1978 Тихий розпочав нову голодівку. Його кинули в одиночку. Лікарка відмовилася його лікувати.

Того року з табору вислизнув лист українських політ'язнів Олекси Тихого та священика Василя Романюка (у майбутньому – Патріярх України Володимир) під назвою "Історична доля України. Спроба узагальнення". Це блискучий зразок публіцистики. Автори проголошують

вищим принципом загальнонародного і загальнонаціонального співіснування Загальну декларацію прав людини ООН, відмежовуються від політики і практики КПРС у національному питанні, від її трактування поняття демократії. Досліджують наслідки приєднання України до Росії і висловлюють побажання в майбутньому незалежності України. У розділі "Можливі форми опору" автори задля порятунку від духовного і культурного знищення пропонують такі норми поведінки для українців:

– Уживати тільки рідну мову на рідній землі і цим зміцнювати себе і свій народ.

– Не віддавати дітей на науку до дитячих садків і шкіл з російською мовою навчання, добиватися шкіл і дошкільних установ з рідною мовою або вчити дітей самим.

– Відмовлятися від навчання в школах та інших навчальних закладах з російською мовою навчання, добиватися шкіл, технікумів, вузів з рідною мовою і вчитися самостійно, складаючи екзамени екстерном.

– Спілкуватися рідною мовою не тільки в колі сім'ї, але й на роботі, у громадській діяльності, на вулиці.

– Не відвідувати театру, кіно, концертів російською мовою, оскільки вони негативно впливають на культуру усної мови, особливо дітей і молоді. Те саме стосується теле- і радіопередач.

– Стримуватися від горілки, лихослів'я, куріння тютюну.

– Не користуватися предметами розкоші, особливо такими, які не мають художнього значення і не приносять користі (легковими автомобілями, дорогими килимами, кришталевими виробами, модними меблями, багатотомними виданнями творів, яких ніхто не читає, фортепіанами, на яких ніхто не грає).

– Не накопичувати грошей і коштовностей заради них самих, а допомагати людям, що потрапили в біду, талановитим дітям і молоді, батьки котрих не мають

можливості забезпечити нормальних умов для освіти та розвитку творчих задатків і т. д.

– Відмовлятися від роботи в установах, навчальних закладах, громадських організаціях, де гребують українською мовою, традиціями народу, правами людини.

– Відмовлятися від служби в армії поза межами України і від командирів, котрі не говорять українською мовою.

– Відмовлятися працювати понад установлену законом норму часу – 41 годину на тиждень, і у вихідні дні, у тому числі й у сільському господарстві.

– Не виїжджати на роботу поза межі України.

– Захищати своє право, право інших людей, свободу, честь, гідність, відстоювати суверенітет України.

– Виявляти і розголошувати які б то не були порушення закону, від кого вони не виходили б”.

На жаль, ніщо з цих слів не проминуло і не застаріло в Україні. Рекомендації, як вижити українцем в Україні, залишаються актуальними, бо українство й надалі залишається на значних територіях у становищі національної меншини. *“Але де ж, коли була без жертв здобута воля? Хіба пристойно жити тремтячою твариною, турботами шлунку, вирощувати дітей – безрідних дітей ХХ сторіччя?”*, – питали автори. Це ж бо найважливіше в цьому світі: виховати дітей, які б продовжили тебе і твій народ у вічність. Не кожен здатний на відкритий протест і піти в тюрму, але кожен здатний на цю конструктивну роботу: виховувати дітей українцями.

О.Тихий та В.Романюк також розробили норми поведінки для політв'язнів, яких самі суворо дотримувалися. Закінчуючи, автори пишуть: *“Не потрібно порушувати законів. Достатньо користуватися законами, які проголосила Конституція СРСР”.*

18 квітня 1979 року, на 17-й добі чергової голодівки, в Тихого стався внутрішньошлунковий крововилив. (Л.Лук'яненко у нарисі відносить ці події до жовтня 1978

року). Останні 18 годин він тяжко мучився. До лікарні його принесли з тиском 70/40. Начальник табору майор Некрасов сказав, що це симуляція. Та оскільки тоді в світі було багато шуму довкола імен перших ув'язнених членів Української Гельсінкської Групи Миколи Руденка та Олекси Тихого, то йому недвозначно натякнули, що його можуть актувати і звільнити, якщо напише покайну заяву. Бували такі рідкісні випадки: за висновком медичної комісії, що в'язень хронічно хворий, суд звільняв його. Тихий категорично відкинув цю пропозицію. Тоді спрямували до нього хірурга Скринникова. Тихий назвав це шантажем і відмовився будь-що писати. “Жити будете в муках і недовго”, – пообіцяв йому хірург-чекіст. Він зшив йому шлунка у вигляді “піщогодинника”: їжа проходила тяжко, зі страшними болями. З-під наркозу він вийшов через тиждень. Виникли спайки кишок – це теж нестерпний біль. Розійшлися внутрішні шви рани, уздовж неї виникло кілька гриж, з kwasолину чи й волоський горіх. Тихий знову відмовився писати покайну. 10 травня в нього розпочався перитоніт. Йому знову розтяли живіт, промили черевину. Лікарі подали документи на актування, але за межі лікарні вони не вийшли. Натомість 13 липня Тихого повезли етапом до лікарні м. Нижній Тагіл на Урал, хоча вона нічим не відрізнялася від мордовської. Етапом же повернули назад у Мордовію. Друга рана (в паху) зрослася тільки зовнішніми тканинами, тому кишки випирали пропуклину (інші назви – гила, грижа) з два кулаки. Коли лягав – вона западала. Мусив носити бандаж (тверду пов'язку), щоб її підтримувати. Але від роботи і виконання норми виробітку його не звільняли.

У такому стані в січні – лютому 1980 року Тихий провів у карцері біля 40 діб. Карали його за те, що перейшов на статус політв'язня. Зокрема, що не носив нагрудний знак з прізвищем, відмовлявся від рабської праці, послідовно дотримувався голодівок 30 жовтня (День советського політв'язня), 10 грудня (День прав людини), 12 січня (День українського політв'язня). Притчею во язицех стали його

вуса: “Підганяють наш козацький рід під свій копил”. Не збривав їх. За це його карали і стригли вуса машинкою. Рідко які листи доходили від нього, але вже тоді стало відомо, що в Тихого відкрилися рубці на легені.

Коли під час однієї голодівки Олекса дізнався, що Василь Федоренко, чоловік уже тяжко знищений нервово, заявив, що підтримує Олексу, то він попросив, щоб його підвели до камери Федоренка, він скаже йому припинити голодівку. На диво, повели. Він не хотів страждань інших. Його власні етичні норми були такими високими, що здавалися часом недосяжними для смертної людини, а він їх таки дотримувався.

27 лютого – 1 березня 1980 року разом з усім сосновським “контингентом” (33 в’язні, один у дорозі помер) Тихого перевезли етапом у селище Кучино, що в Пермській області, де відкрили новий табір особливого режиму.

Коли я прибув туди 2 грудня 1981 року, Тихого в зоні якраз не було. Десь навесні 1982 почули ми в нашій 17-й камері, що Тихого повернули з лікарні, він у сусідній 18-й камері. Чути було, як він блював. Василь Курило, якого виводили прибирати коридор, зумів переговорити з Олексою і приносив невеселі вісті про його здоров’я (а Курило лікар): шлунок нічого не сприймає, спайки кишок. (*Див.: Василь Курило. Зустріч у в’язниці. Спогади політв’язня про Олексу Тихого. – Газета “Нескорена нація”, № 13, 1992*). Тихий мав ще операцію на виразку дванадцятипалої кишки.

Згодом Тихого перевели до нашої 17-ї камери. Він терпів люті болі, але осявав співрозмовника доброзичливою, та надто болісною усмішкою. Світло-сірі очі його світилися на правильному, красивому його лиці – от зразковий українець, чимось на Шевченка схожий. Говорив спокійно, розважливо, ніколи не вживав лайливих слів чи жаргону, мова його була взірцева за лексикою, за стилем, якась аж надто правильна – так пишуть, а говорять простіше. При цьому був людиною залізної волі, рідкісної толерантності і виняткової терпимости. З ним не можна було посваритися.

Багато читав і осмислював прочитане, затівав розмови на філософські теми, особливо любив психологію, етику. Достойними співрозмовниками йому були Михайло Горинь та Юрій Литвин, але їх скоро розвели по різних камерах. Улюблена тема його розмов – педагогіка. Це мав бути видатний педагог, але, кажу ж, замість кафедри він мав каторгу. В цьому розумінні в його особі маємо “пропащу силу”. Тихий чітко усвідомлював, що справа визволення нації потребує жертви найкращих. І це нормальна, природна поведінка свідомої людини, яка поважає себе і почувається громадянином своєї батьківщини. Коли твій рід, твій народ загрожений – громадянин докладає зусиль, щоб усунути загрозу, а навіть покладає за спільноту своє життя. Але одна справа йти на бій у складі цілої армії, дещо інша – повставати одному або з невеликою групою одержимих...

Василь Курило пропальпував Олексі живіт (мав чутливі пальці, бо коли підупав йому зір, то працював масажистом). Нічого не сказав Олексі, але співкамерникам за його відсутності зізнався, що підозрює метастази. Олекса ж нічого не говорив про свої муки. І не стогнав. Хіба у сні. І зубами скреготів. Казав: “Хто не має про що дбати, той дбає про здоров’я”.

Коли Тихого діймав лютий біль, він кидав осоружну роботу, лягав на підлогу чи на купу шнурів, підбирав руками ноги під груди і так затято, без стогону, терпів. Мабуть, так йому було легше. Наглядач відчиняв перші двері, гримав ключем об ґратчаті двері, вимагаючи встати і працювати, не порушувати режиму. Але Тихий не озивався: кожне слово буде розцінене як “пререкання”, після чого настане покарання. А їх і так доволі. Хоч би й ті вуса. Кожної неділі ведуть нас до лазні, де відбувається одна й та ж сама процедура: “Тихий, сбрейте усы”. Тихий мовчки складає руки за спиною, демонструючи, що він того не робитиме, але й опору не чинитиме. Сідає на стілець. Банщик Грицько Кондратюк, постригши машинкою голову (цьому Тихий не противився), так само мовчки подає машинку наглядачеві і

той зістригає вуса. Ми не раз казали Олексі, що, може, на цьому не варто стояти, але він був упертий: “Якщо сьогодні поступлюся в цьому – завтра завимагають ще чогось”. Це принцип. Один відступ від принципу поставить тебе у ряд безпринципних, яким несть ліку і числа.

Але він часом і дивував мене. Вийдемо на прогулянку в той дворик, а він, отакий зраний, стане в кутку на голову і стоїть довго-довго. Каже, це корисно для кровообігу (колись займався йогою). А ходив уже зігнувшись. У тому дворику більше лежав на лавці або й на снігу, підбгавши ноги під груди. Або набере води в рот і з годину сидить за книжкою чи за роботою. Це, каже, теж корисно. Психологічна вправа. Щоб зосередитися в собі. І не підтримувати порожніх побутових балачок.

Я передплачував журнал “Донбас” (він двомовний), і от у числі першому 1983 року з’являється там стаття якогось Вадима Зуєва “Гримасы лицемерия”. Ішлося там про “сіоністів” вроді майбутнього лавріята Нобелівської премії Йосифа Бродського та Льва Копелева (його, до речі поновлено в радянськiм громадянстві 15 серпня 1990 року одним указом з Миколою Руденком). І доплетено туди інших “антирадянщиків” на ниві “сіонізму” та “українського буржуазного націоналізму”. Той “сіоніст” Копелев, між іншим, свого часу сьорбав лагерну баланду разом з Тихим, тому й виступив на його захист у 1977 році. Зуєва неможливо переказати, його треба цитувати:

“Объектом своих клеветнических нападков он (Копелев. – В.О.) избрал донецкого профессора, члена Союза писателей Илью Исааковича Стебуна, гневно выступившего в качестве свидетеля на суде украинского националиста Тихого. В письме к донецкому ученому содержались демагогические рассуждения, раскрывающие антинародную сущность его автора. Попытка Стебуна дать отпор в открытой печати на каком-то этапе не нашла поддержки. И опять луч общественного негодования не выхватил из общей массы потенциального изменника. Можно

представить себе, сколько вреда нанесено необоснованно терпимым отношением к замаскированным противникам. И только когда логическое развитие антинародной закваски и Копелева, и Тихого привели их – через выезд в Израиль – на задворки Западной Европы, когда, следуя жестоким законам предательства, подписались они под сионистским воззванием в защиту польской контрреволюции, всем стало ясно, какие лютые враги нас окружали». (с. 88).

Яка лексика, який стиль! “Антинародний”, “общественное негодование”, “изменник”, “необоснованно терпимое отношение”, “замаскированные противники”, “антинародная закваска”, “предательство” і, як логічний висновок: “какие лютые враги нас окружали”. Кругом вороги! Отож, завдавай по них превентивні удари. Отак і набили, одні кажуть, 40, а інші – всі 100 мільйонів “ворогів народу”. (Див. статтю Стефана Куртуа в “Черной книге коммунизма. Преступления. Террор. Репрессии”. Перевод с французского. М.: Три века истории, 1999, с. 37). Щоб ошасливити вцілілих... Тільки, читачу, це, нагадую, написано не в 1937, а в 1983 році, журнал “Донбас”, ч. 1, с. 88. Саме тоді андроповське керівництво запекло доводило світові, що в нього нема політв’язнів – виморюючи нас.

Я дав прочитати Олексі той журнал, радячи озватися, мовляв, осьдечки я, “на задвірках” Східної, а не Західної Європи, і не в Ізраїлі. Але він махнув на те рукою: “Як тільки візьмуся писати – зараз усе одно наглядачі відберуть. А якщо й напишу – то далі кагебіста воно не піде”.

Справді, в нього забирали кожен папірчик, коли інші в’язні могли щось і вберегти. Можна сидіти в одній камері, а режим різний. Безперешкодно з табору виходили тільки закриті конверти, адресовані прокурорам. А поверталися, здебільшого, з розпорядженням тих захисників прав: “Наказать”.

Коли Олексі не стало, я сам написав листа редакторові “Донбасу” – через прокурора Донецької області. Аби серце відвести.

Навесні 1983 року випустили Тихого на безкамерний режим. Там він мусив працювати кочегаром. Привезти тачку вугілля чи вивезти шлак не годен був, хто-небудь, найчастіше Євген Поліщук, допомагав йому.

Востаннє я бачив Олексу Тихого 7 березня 1984 року. Вивели мене зі спілкамерником Балісом Гаяускасом відкидати сніг біля прогулянкових двориків, а двері не зачинили. Бачимо: ведуть коридором Олексу. В довгому смугастому бушлаті, тримає він чорну свою торбинку в руці. Це – на етап. Казали потім, що повезли його на станцію Всехсвятська до лікарні, потім до Пермі. Там розрізали, подивилися, що смертельні метастази знищили шлунок, зашили й залишили вмирати. Цей, за висловом Євгена Сверстюка, Дон Кіхот ХХ століття з обличчям європейського президента пішов на смерть так, як його предки йшли на палю.

Згодом, уже на волі, розповідали, що Олексі в Пермі 19 квітня 1984 року надали коротке, на 40 хвилин побачення з першою дружиною, москвичкою Ольгою Олексіївною Тихою, та Володимиром, сином від другого шлюбу (він жив у Києві). Тихий був страшенно худий: при зрості 178 см він уже в 1981 році важив 40 кг. Шлунок уже нічого не приймав. Його ввели попід руки, у нього навіть облазили нігті, але посміхався, був спокійний і просвітлений духом. Казав, що прощає всім, навіть своїм гонителям. “Пам’ятайте Нагірну проповідь”, – сказав на прощання.

Десь наприкінці травня Левко Лук'яненко дістав листа від дружини, Надії Никонівни, з Чернігова. Довго сидів над ним, потім устав блідий і почав ходити по камері. Пише мені на папері: "2 травня помер Олекса Тихий". Порвав папірця і кинув у раковину. Я зрозумів, що про це написано в листі тайнописом, і теж промовчав. Потім Левко сів біля труби опалення і став вибивати це повідомлення азбукою Морзе Василеві Стусу. (Ми тоді якраз усі вивчали ту азбуку – така мода пішла). Стус зрозумів, але не повірив собі: постукав тричі в стіну, викликав Левка і гукає через квартиру: "Я так

зрозумів, що Олекса помер?" І так "спалив" Левка: його посадили за розмову до карцера.

Згодом ми дізналися, що помер Олекса не 2, а 5 чи 6 травня: його покинули бездоглядним і виявили мертвим 6-го. Але тим часом Лук'яненко вирахував сорокову добу від 2 травня і запропонував ушанувати пам'ять Олекси Тихого голодуванням, а 39, 40 і 41 добу ще й мовчанням. Говорили ми лише найнеобхідніші речі пошепки, щоб наглядачі не чули й не бачили. Адміністрація швидко здогадалися, в чому справа, вирахувала ініціатора і знову кинула його до карцера. Того року так само ми вшановували Юрія Литвина та Валерія Марченка, наступного року – Василя Стуса...

Поховали Олексу Тихого на кладовищі "Северное" в Пермі в присутності сина Володимира. Син хотів забрати батька на Україну, але йому сказали: "Якщо будете наполягати, то результати бактеріологічного аналізу можуть показати гепатит, і тоді не заберете його ніколи".

Про перепоховання Тихого, Литвина і Стуса 19 листопада 1989 року можна прочитати у моїй статті "Повернення", у книжці "Нецензурний Стус", яку впорядкував Богдан Підгірний (Тернопіль, 2002), можна побачити у фільмі Станіслава Чернилевського про В.Стуса "Просвітлої дороги свічка чорна" («Галфільм, 1992).

А я мушу розповісти ще один епізод.

1 вересня 1990 року був я в Донецькому університеті, де громадськість уперше вшанувала своїх краян Василя Стуса та Олексу Тихого. Були там Євген Сверстюк, син Стуса Дмитро, режисер Славко Чернилевський, ректор Володимир Шевченко, донецька просвітянка Марія Олійник, з Москви якраз нагодилися Іван Драч та Дмитро Павличко. На 12-у годину набралось третину актові зали. Викладачі, бо ж студентів послали на помідори. "Оті порожні місця, – сказав Євген Сверстюк, – то місця витоптаних душ". Зате був 79-літній професор Ілля Стебун. Я, не відаючи про його присутність, без коментарів зачитав місця зі стенограми його обвинувального виступу на суді проти Олекси Тихого і

Миколи Руденка. Нагадав, як 1949 року парторг Спілки письменників Микола Руденко захистив Стебуна від звинувачень у “космополітизмі”. Хтось там у залі, як мені потім сказали, торкнувся його плеча: “А хто це такий – Стебун?” – “Це я”, – твердо сказав Стебун. Тоді його спитали, а чи правда, що він писав доноси на Рильського, Яновського, Довженка. “Цей список можна було б продовжити”, – була відповідь.

Сверстюк сидів у президії з одного краю столу, а я з другого. З зали надходили записки, і все з його боку. Як він потім сказав, була записка на виступ і від Стебуна. “Чого ж ви не надали йому слова? Цікаво, що б він сказав?” – “Усе, що б він не сказав, смерділо б”.

І.Стебун тільки 1989 року перестав завідувати кафедрою української літератури університету, але ще викладав.

Ба, у залі сидів також викладач Вадим Зуєв. Той самий!

І ще одне. 27 січня 2002 року журналіст радіо “Свобода” Тарас Марусик запросив мене та Володимира Тихого до участі в радіопередачі з нагоди 75-річчя Олекси Тихого. Мене там спитали, чи належно пошанований Олекса Тихий у незалежній Україні, за яку загинув. На жаль у влади інші герої. Недавно пан Президент Л.Кучма особами, які мають особливі заслуги перед Україною, визнав Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної праці, депутатів Верховної Ради СРСР та УРСР. Тобто, це окупаційна адміністрація і найвірніші її прислужники. Відверто кажучи, вороги і зрадники українського народу, які найзапекліше боролися проти незалежності України. Пардон. Певно, що серед тих героїв і депутатів траплялися й достойні поваги люди, але ж головним критерієм пошанування за часів СРСР був не український патріотизм. Українські патріоти в СРСР називалися особливо небезпечними державними злочинцями, особливо небезпечними рецидивістами.

Щоправда, пан Президент 8 червня 2001 року підписав Указ № 411 “Про довічні державні іменні стипендії

громадянам, які зазнали переслідувань за правозахисну діяльність”. Призначив аж 50 стипендій аж по 100 гривень місячно. Коли на той час в Україні було ще біля 30 тисяч колишніх політв'язнів. Тепер, за даними Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих, залишилося 23 тисячі. Майже всі бідують. Зате наші кати-кагебісти одержують пристойні пенсії від держави Україна, проти якої вони запекло боролися.

Олексу Тихого вшановує громадськість. 23 січня 1994 року в Дружківці відбулася наукова конференція його пам'яті, видано брошуру її матеріалів. Там же засновано Благодійний фонд ім. Олекси Тихого, який проводить щорічні конкурси на ліпші праці з питань правозахисту. Мета фонду – “спорудження в м. Дружківці пам'ятника видатному українському правозахисникові Олексі Тихому, видання друком його творів”. Завдання – “національно-патріотичне виховання молоді шляхом вивчення та популяризації творів О.Тихого, його концепції відродження національної культури на Донеччині та його правозахисної діяльності”.

За виданням: Овсієнко Василь. Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн. Кн. I / Упорядкував автор; Худож.-оформлювач Б.Є.Захаров. – Харків: Харківська правозахисна група; К.: Смолоскип, 2005. – С. 262 – 278.

Про авторів статей

Горинь Михайло Миколайович, нар. 17 червня 1930 у с. Кнісело Жидачівського р-ну на Львівщині. Закінчив Львівський університет за фахом психологія. Організатор самвидаву, один з лідерів шістдесятництва. 1965 р. ув'язнений на 6 років. Карався в таборах Мордовії та у Владимирській тюрмі. Вдруге ув'язнений 1981 р. за участь в Українській Гельсінкській Групі. Звільнений 2 липня 1987. Один з організаторів Української Гельсінкської Спілки, народний депутат України I скликання, з 1989 – голова Секретаріату, співголова Народного Руху України. Голова Української Республіканської партії в 1992-95 рр., у 2000 – 2006 – Голова Української Всесвітньої Координаційної Ради.

Загнітко Анатолій Панасович, нар. 14 жовтня 1954 р. у с. Кацмазів Жмеринського р-ну Хмельницької обл. Кандидат (1987 р.), доктор філологічних наук (1992 р.), професор, завідувач кафедри української мови Донецького національного університету, академік Академії наук вищої школи України (1993 р.). Член Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Спеціалізується на дослідженні проблем теорії граматики української мови. Автор більше 200 наукових праць, з-поміж них монографій і навчальних посібників. Просвітянин і публіцист.

Овсієнко Василь Васильович, нар. 8 квітня 1949 р. у с. Леніне (Ставки) Радомишльського р-ну Житомирської обл. Закінчив філфак Київського університету, вчителював на Київщині. 1973, 1979 і 1981 р. був ув'язнений за поширення самвидаву, участь в Українській Гельсінкській Групі (разом на 13,5 р.). Звільнений 21.08. 1988 р. Був секретарем Української Республіканської партії, з 1998 працює в Харківській правозахисній групі. Автор численних публікацій з історії правозахисного руху, книжки „Світло людей”. Живе в Києві.

Скрипка Василь Микитович, нар. 16 квітня 1930 р. в с. Базавлук біля Кривого Рога. Закінчив Дніпропетровський університет, аспірантуру Інституту мистецтвознавства, фольклору й етнографії ім. М.Рильського АН УРСР (Київ), співробітник цього інституту; кандидат філологічних наук. Звільнений з роботи під час «чистки» академічних інститутів (1972). Працював учителем. З 1986 – професор кафедри української літератури Криворізького педінституту. Автор близько ста наукових праць. Помер 19.09 1997 у Кривому Розі.

Філіппова Інна Миколаївна, нар. 1947 р. в Києві. 1965-71 рр. навчалася на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т.Шевченка. Працювала в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Рильського, відтак викладала українську мову та літературу в системі профтехосвіти. Редактор і журналістка.

ЗМІСТ

СЛОВНИК МОВНИХ ПОКРУЧІВ.....	1
Від видавців	4
Від укладачів	4
Принципи побудови словника	6
СЛОВНИК НЕВІДПОВІДНИХ НОРМАМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ СЛІВ	9
ПРО "СЛОВНИК" І ЙОГО АВТОРА ОЛЕКСУ ТИХОГО.....	85
<i>Анатолій Загнітко. Воскресне слово...</i>	85
<i>Інна Філіппова. . "Як свисну, – віддасте..."</i>	89
<i>Василь Скрипка. Свічка Олекси Тихого</i>	92
<i>Михайло Горинь. З інтерв'ю С. Чернилевському</i> ..	96
<i>Василь Овсієнко. Повстав і поліг</i>	104
Про авторів статей.....	127

Наукове видання

ТИХИЙ Олекса
СЛОВНИК МОВНИХ ПОКРУЧІВ

Видання здійснено за фінансової підтримки
Товариства ім. Олекси Тихого

Упорядник і редактор:

Василь Овсієнко

Відповідальні за випуск:

Василь Овсієнко, Євген Шаповалов,
Людмила Огнева, Інна Філіппова

Комп'ютерний набір:

Ореста Ковцун,
Едіт Богацька, Катерина Ходарченко

Оригінал-макет:

Людмила Огнева

Підписано до друку . Формат
Ум. друк. арк. . Друк лазерний. Зам. № . Наклад 100
прим.

Віддруковано у друкарні "Норд Комп'ютер" на
цифрових лазерних видавничих комплексах Rank Xerox
DocuTech 135 і DocuColor 2060.

Україна, м. Донецьк, 83003, вул. Разенкова, 6,
Тел.: (062) 389-73-82, 389-73-86

Цього «Словника мовних покручів» Олекса Тихий укладав поміж першим і другим ув'язненням – між 1964 і 1977 роками. У машинописі, що зберігся завдяки професорові Василеві Скрипці (вже покійному) та філологам Інні Філіпповій і Вікторові Баришполеві, він доведений до літери "М" включно. Ймовірно, що був зібраний матеріал і до літери "Я", але укладач не встиг його передрукувати на своїй друкарській машинці. Отже, блукав цей Словник пустелею яких 40 років. Але він не застарів і не втратив своєї актуальності. Адресований він «вчителям, школярам, а також тим, хто занедбав рідну мову або втратив контакт із нею»; «кожному, хто хоче говорити правильно й красиво».